

Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic,
český šlechtic a exulant

Bakalářská práce

Blanka Mauleová

Akademický rok 2005/2006

109/3194

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto předloženou bakalářskou práci vypracovala zcela samostatně a uvádím veškeré prameny, které jsem použila.

27. června 2006

Blanka Mulec

Úvod

Důsledky stavovského povstání a jeho porážky zasáhly výrazně do osudů nesčetných českých jednotlivců i celých rodin. Kromě všech, kteří se nějakým způsobem na povstání podíleli, byli nakonec postiženi i ti evangelíci, kteří na něm neměli žádnou účast. Rekatolizační opatření vrcholící mandátem o obnově jednotného náboženského vyznání v Čechách z roku 1627 postavila veškeré nekatolíky z řad svobodného obyvatelstva před nelehkou volbu, zda přestoupit ke katolickému vyznání nebo odejít ze země. Většina dala přednost pobytu v domácím prostředí, přesto odešlo ze země poměrně velké množství lidí. Mezi nimi se vyskytovala celá řada pozoruhodných osobností. Některé z nich se svými činy skutečně zapsaly do českých i evropských dějin a těší se značnému zájmu jak historiků, tak i široké veřejnosti. Největší část emigrantů však nebyla za svého života v Čechách příliš známa; žili celkem běžným životem v rámci svého společenského postavení až do stavovského povstání. Po odchodu za hranice pokračovali ve své skromné a nenápadné životní dráze. Jen málo z nich se nějakým způsobem vydělilo z nepřeberného množství neznámých a zapomenutých vystěhovalců.

Jedním z nich je Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdržic, mladší bratr mnohem slavnějšího Kryštofa Haranta. Zatímco širší veřejnosti je povědomé nanejvýš jeho rodové jméno, mezi historiky a zejména specialisty na raný novověk jsou známé přinejmenším jeho Paměti,¹ spisek sestávající z kronikářských záznamů o autorově rodině a o soudobých událostech v českých zemích a Evropě. V odborné literatuře bývají poměrně často citovány jako pramen k regionálním dějinám Plzeňska a okolí Klatov, ale i k poznání dobových zvyklostí a mentality. Do povědomí historické obce se Jan Jiří Harant zapsal rovněž díky několika poznámkám k životní dráze svého proslulého bratra Kryštofa a překladem jeho cestopisu do němčiny.

Tématem této práce je sestavit stručnou biografii Jana Jiřího Haranta a zároveň přiblížit dobu a prostředí, v nichž se pohyboval. Životopis je rozdělen do dvou částí, z nichž jedna pojednává o Harantově rodinném a majetkovém zázemí a životní dráze v Čechách, druhá o jeho pobytu v exilu. Samostatná kapitola je potom věnována Harantovým Pamětím. Těžištěm této práce je především druhé období Harantova života, tedy jeho život po odchodu za hranice, a současně s tím i komunita českých exulantů, v níž se pohyboval.

První kapitola, zaměřená na pobyt Jana Jiřího v Čechách, obsahuje informace o rodině, z níž Jan Jiří pocházel, především základní genealogické údaje a shrnutí majetkových a sociálních poměrů. Dále potom nastíní Harantovy životní dráhy před odchodem ze země. O

---

¹ Ferdinand MENČÍK(ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdržic*, Praha 1897.

jeho dětství a mládí nejsou téměř žádné zprávy, jeho život v těchto letech lze však rekonstruovat alespoň přibližně na základě obecných informací o nižší šlechtě v předbělohorském období a o poměrech v Plzeňském kraji a na Klatovsku, Harantově bydlišti. Okolnosti Harantova vynuceného odchodu za hranice přibližuje podkapitola o rekatolizaci v Čechách. Omezuje se pouze na léta popsaná v Harantových Pamětech, tedy 1624-1628. Rokem 1624 totiž začala skutečná plošná rekatolizace českého obyvatelstva včetně šlechty, v jejímž důsledku se Harantova rodina vystěhovala.

Druhá kapitola se zabývá osudy Jana Jiřího a jeho rodiny v německém exilu, jeho krátkodobým usídlením ve Vohenstraussu a následným životem ve Fojtlandu. Zároveň je v ní stručně nastíněn průběh českého vystěhovalectví v pobělohorské době, jeho hlavní cíle a významná exilová střediska, zejména v německých zemích. Kapitola má za cíl rovněž rekonstruovat nepočetnou skupinu exulantů ze západních Čech, k níž Jan Jiří Harant náležel, a přiblížit jejich život ve městě Hofu na území dnešního Bavorska. V české i německé historické literatuře nebyl zatím exil do této oblasti podrobněji zpracován. Téměř jediným pramenem k tomuto tématu jsou právě Paměti Jana Jiřího Haranta, na jejichž základě lze komunitu v Hofu z velké části rekonstruovat.

Konečně ve třetí kapitole bude podrobněji představeno Harantovo literární dílo a základní zdroj informací o jeho životě v exilu, tedy Paměti. Sám název je trochu zavádějící, protože pojem „paměti“ měl v Harantově době poněkud širší význam než v současnosti. Na základě stručného rozboru spisu bude možné odhadnout, zda lze je lze považovat za paměti v dnešním slova smyslu, tedy literární dílo sestávající ze záznamu autorových osobních vzpomínek na prožité události. Dále mají být sledovány postupné proměny Harantova díla v průběhu let jak po tematické, tak po obsahové stránce. Rozbor má zároveň poukázat na autorův styl psaní, způsob, jakým Jan Jiří Harant zachycoval okolní dění a témata, o něž projevoval zájem.

1. Český šlechtic Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdrůžic

a) Rodinné zázemí Jana Jiřího Haranta

Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdrůžic, syn Jiřího Haranta a Marjany z Janovic, se narodil roku 1580 na hradě Klenové v jihozápadních Čechách poblíž Plzně a Nýrska. Pocházel ze starého západočeského vladyckého rodu, jehož původ lze vysledovat do 14. století. Jako jeho zakladatel se uvádí Harant z Polžic, který zemřel v roce 1336, zatímco druhý predikát pochází od Buška z Bezdrůžic, jehož úmrtí se datuje do roku 1420.² Obě místa ležela v těsném sousedství a od roku 1548 tvoří Polžice součást Bezdrůžic. Potomkem obou zemanů byl děd Jana Jiřího Jindřich Harant z Polžic a Bezdrůžic na Dlouhém Derflíně, který zemřel v roce 1541. Z jeho manželství s Brigitou z Háje se narodil Jiří Harant z Polžic. Byl čtyřikrát ženatý a zplodil celkem čtrnáct potomků. Všechny jeho manželky pocházely z blízkého sousedství, ze starobylých, ačkoliv nepřilíš významných rytířských rodin, které spolu udržovaly vzájemné styky a obvykle uzavíraly sňatky mezi sebou. S první manželkou Annou Rochcovnou z Otova měl sedm dětí, syny Jindřicha, Bohuslava a Jana Bořivoje a dcery Brigitu, Johanku, Reginu a Lidmilu. O dcerách scházejí jakékoli údaje. Ze synů žil po narození Jana Jiřího pouze Jindřich, narozený v roce 1543. Bohuslav zemřel v roce 1562, zatímco Jan Bořivoj na Vrhavči³, o jehož životě ani bližších okolnostech smrti jinak bohužel není známo téměř nic, zemřel v roce 1572 v námořní bitvě s Turky. Jindřich zastával po několik let místo výběrčího posudného v plzeňském kraji. Jeho příbuzný Jakub z Janovic o něm nelichotivě prohlásil, že „není víry hoden jako pes“⁴. Zemřel v roce 1603. Byl dvakrát ženatý. První manželství

² Prameny pro genealogii harantovského rodu vyjmenoval a shrnul J. Racek ve své monografii o Kryštofu Harantovi, Jan RACEK, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic a jeho doba 2: Život*, Brno 1972, poznámky v textu a přílohy. Patrně nejvýznamnějším dokumentem je dekorativní rodokmen v podobě stromu a doplněný erby, malovaný na pergamenu. Pochází z poloviny sedmnáctého století a je uložený ve sbírkách Městského vlastivědného muzea v Čáslavi. Jeho fotokopii otiskl Racek v druhé díle monografie a doplnil ji pro větší přehlednost překresleným schématem. Racek se domnívá, že tento rodokmen byl původně součástí německého překladu cestopisu Kryštofa Haranta, sepsaného Janem Jiřím před rokem 1638.

Další prameny: *Památník Kryštofa Viléma Haranta z Polžic a Bezdrůžic* z roku 1631, uložený v Národním muzeu v Praze, pojednání o rodu Harantů ve třetím svazku genealogií Bartoloměje Paprockého z Hlohov (*Diadochu id est succesio: jinak Posloupnost knížat a králův českých, biskupův i arcibiskupův pražských a všech třech stavů slavného království českého, tj. panského, rytířského a městského*, Praha 1602, svazek III), též genealogické tabulky sestavené Bohuslavem Balbínem (Bohuslav BALBÍN, *Miscellanea Historiarum Regni Bohemiae*, Decas II, Liber Praha 1687-1688. Balbínův rodokmen je rovněž otištěn v Rackově monografii. Významným pramenem je též příručka *Genealogie*, původně ve sbírkách Německého historického spolku, nyní v brněnském archívu. Genealogické nákresy k rodu Jana Jiřího Haranta a jeho manželky Lidmily Příčovské a Sabiny z Waldenfelsu, zaznamenávající bohužel pouze jednu rodovou linii, jsou otištěny v Schebkově edici úvodu k rukopisu německého překladu cestopisu Kryštofa Haranta (Edmund SCHEBEK, *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christoph Harant von Polsitz und Weseritz*, in: *Mithrilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 12, Praha 1874, s. 275..

³ Takto ho uvádí J. RACEK, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic* 2, s. 85.

⁴ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 9: Domažlicko a Klatovsko*, Prahy 1996.

uzavřel s Annou z Janovic, která pocházela ze stejného rodu jako matka Jana Jiřího. Zemřela bezdětná již v roce 1566. S druhou manželkou Anižkou Bechyňovou z Lažan měl Jindřich Harant dceru Annu Dorotu, provdanou za Jiřího Příčovského na Dlažově. V roce 1628 se obě příbuzné Jana Jiřího, tehdy již ovdovělé, připojily k jeho rodině na cestě do emigrace. Anižka Harantová záhy zemřela v Hofu, zatímco její dcera se v roce 1634 s dětmi, dcerou a synem, vrátila do Čech, patrně za svým nejstarším synem Jindřichem Oldřichem, který zůstal v Čechách na Dlažově. Zemřela tam v roce 1646.

Po smrti první manželky v roce 1552 uzavřel Jiří Harant dvě krátká a bezdětná manželství po sobě, s Johankou Černínovou z Chudenic a Marjanou z Předenic. Jeho čtvrtá manželka Marjana (uváděna též jako Marie Anna) z Janovic se narodila v roce 1543. Byla to dcera Jindřicha z Janovic, sídlícího na hradě Janovicích nad Úslavou, a jeho manželky Evy z Jemničky. Z tohoto manželství, uzavřeného v roce 1562, vzešel Kryštof, známý cestovatel a hudebník, narozený v roce 1564. O rok později se narodil Adam a konečně v roce 1680 nejmladší Jan Jiří, přinejmenším o generaci mladší než Jindřich a také od obou vlastních bratrů oddělený značným věkovým odstupem. Adam žil na Klenové a zemřel v roce 1617. S manželkou Evou z Malovic zplodil tři syny, Jana Jindřicha, zabitého v roce 1614 v souboji příbuzným Štěpánem z Janovic⁵, Kryštofa Bohuslava, který zemřel v roce 1616 a Jana Jiřího mladšího, svého dědice, který žil do roku 1642. Jiří Harant měl se poslední manželkou též další čtyři dcery, Evu, Mandalénu, Žofii a Juditu. Data jejich narození nejsou známa, v době otcova úmrtí však byly všechny dosud neprovdané a patrně nedospělé. Eva zemřela již v roce 1586. Žofie byla provdána za Adama z Klenové a na Přestavlcích. Mandalena se vdala za jiného člena téhož rodu Přibíka z Klenové a Janovic, který se stal spoluvlastníkem Klenové, někdejšího sídla svých předků. Ze tří synů z tohoto manželství je Přibík zmíněn v Pamětech Jana Jiřího pro svou neslavnou smrt v roce 1625.⁶ Osudy Judity nejsou známé.

Jiří Harant z Polžic se svým způsobem života bezesporu vyčlenil z řady svých předků. Ve věku devatenácti let navštívil zemi značně vzdálenou a pro Středoevropana exotickou, neboť se účastnil výpravy císaře Karla V. do Alžíru v roce 1541. Během své následující životní dráhy absolvoval velmi úspěšnou kariéru, přinejmenším v mezích své stavovské příslušnosti. Účastnil se zasedání zemského sněmu a několikrát tam zastával úlohu relátora

---

⁵ Jindřich VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov, díl I, 1. část*, Klatovy 1927 – 1936, s. 467.

⁶ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 18.

rytířského stavu. Později získal místo hejtmána plzeňského kraje a nakonec se stal předsedícím zemského soudu a císařským radou.⁷

Kromě člověka politicky aktivního byl Jiří Harant rovněž pečlivým hospodářem. Není známo, jaký majetek zdědil po rodičích. Disponoval však určitým peněžním obnosem, díky němuž si vytvořil vlastní doménu v plzeňském kraji. V roce 1553, tedy již po smrti své první manželky, si koupil menší panství za 3325 kop grošů českých od Adama ze Šternberka na Zelené Hoře, nejvyššího komorníka království českého. Koupě zahrnovala hrad Klenovou, dvůr k němu přináležející a stejnojmenné městečko, rovněž mlýn pod hradem, sladovnu, pivovar i potůček, „který jde na rybníčky“. K tomu dále vsi Loučany, Javor, Hynkovice, ves Vacovy, které držel pan Adam v zástavě od Markéty z Žihobce, opuštěnou ves Týnec s pustou tvrzí, podací v Týnci a ve Lhotě kmecí dvůr a náležející podací.⁸ Již v příštím roce z tohoto majetku odprodal málo užitečné zpustlé zboží týnecké Bořivoji z Rochcovi z Otova, příbuznému své zesnulé manželky.⁹ Později, v roce 1568, své panství znovu rozmnožil o vsi Křepice (Chřepice) a Němčice, koupené od Silvestra Mlazovského z Těšnice.¹⁰ Tento majetek po sobě zanechal v neztenčené podobě a výše peněžních částek, odkázaných v závěti manželce a dcerám svědčí o prospívajícím hospodářství. Zásahu na tom jistě měla i paní Marjana, jak o tom svědčí i manželova pochvalná zmínka v závěti.¹¹

Klenovou si zvolil otec Jan Jiřího za své nové sídlo a v příštích letech se podepisoval Jiří Harant z Polžic a Klenové. Hrad byl vystavěn na strmé skále nad říčkou Jelenkou, přítokem Úhlavy. Náležel do pásu hradů a pevností v pohraničí podél stezky vedoucí přes Železnou Rudu k Řeznu, společně s Opálkou, Janovicemi, Bystřicí, Dolany, Pajrkem a Komošínem. Jako její první majitel se uvádí na konci 13. století Bohuslav z Klenové. Vladykové z tohoto rodu drželi hrad až do prvních let 16. století. Od té doby se vystřídalo na Klenové více krátkodobých majitelů.¹² Členové harantovského rodu zde sídlili zhruba osmdesát let. V době, kdy ji Jiří Harant koupil, měla Klenová podobu gotického hradu opatřeného mohutným opevněním. Nový majitel ji jako pravý renesanční šlechtic nechal přestavět v reprezentativní sídlo. Budovu purkrabství byla vyzdobena renesančními sgrafity, jejichž zbytky se zachovaly

⁷ Ke kariéře Jiřího Haranta z Polžic a Bezdrůžic: J. RACEK, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic 2*, s. 13-14 a Marie KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic. Cesta intelektuála k popravišti*, Praha 2004, s. 16-17.

⁸ August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 9*, s. 157. Kupní smlouva je zapsaná v deskách zemských, DZ II, KV 17. Sedláček označuje Klenovou jako zámek, v té době však měla dosud podobu gotického hradu.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ M. KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic*, s. 19.

¹¹ Závět Jiřího Haranta je v deskách zemských, SÚA Praha, DZV 22 H 4.

¹² Miloslav BĚLOHLÁVEK, a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl 4, Západní Čechy*, Praha 1985, s. 142.

dodnes. Arkýř na této budově byl ozdoben aliančním znakem erbu Harantů a rytířů Janovských z Janovic. Také na stěny sálu v patře dal klenovský pán vymalovat rodový erb spolu se znaky příbuzných a spřátelených rodů. Klenová je od té doby označovaná v pramenech jako zámek.¹³ Svou novou podobou se odlišila od příbytků jiných místních šlechticů z rytířského stavu, což byly obvykle skromnější hrady nebo tvrze, ačkoliv rodiče Marjany Harantové z Janovic ve stejné době podobně přebudovali své sídlo, tvrz Janovice nad Úhlavou.¹⁴ Podle M. Koldinské svědčí snahy o reprezentaci a připodobňování se stylu bydlení předních českých šlechticů tehdejší doby jak o ctižádosti, tak o rozšířeném obzoru otce Jana Jiřího, překračujícím obvyklé hranice, v nichž setrvala většina venkovských rytířů.¹⁵ V tomto ohledu se otcí podobal patrně pouze Kryštof, bezpochyby nejproslulejší člen harantovského rodu.

Lze se domnívat, že manželství rodičů Jana Jiřího bylo vcelku harmonické a spokojené. Ve své závěti se Jiří Harant z Polžic na Klenové projevuje především jako milující a starostlivý manžel. Své manželce vyměřuje do všech podrobností prostory k obývání a užívání na Klenové a přidělený majetek. Opakovaně vyslovuje přání, aby nebyla, společně se svými dcerami, které s ní měly žít, pokud se neprovdají, v užívání ničeho omezovaná svými syny a aby všichni pospolu setrvali ve svornosti.¹⁶ Když stanovuje výši jejího vdovského věna, k základní částce vypočtené podle věna, které přinesla do manželství, připojuje navíc z lásky další díl. K tomu pak ještě přidává odměnu za její zásluhy pečlivé hospodyně, která „při hospodaření nemalou práci vedla.“¹⁷ Marjana z Janovic však zemřela již v roce 1587, přežila tedy svého muže o pouhé tři roky.

V uvedené závěti pána na Klenové nebyly vyměřeny jednotlivé podíly, které by připadaly jeho synům, pouze úděl pro vdovu a výše věna, jež mají dědicové vyplatit jeho dcerám, pokud se vdají. Rok po jeho smrti si synové rozdělili dědictví tak, že sídlo i ostatní pozemky připadly rovným dílem Kryštofovi a Adamovi. Nejstarší Jindřich a nejmladší Jan Jiří měli dostat vyplaceno 10 000 kop grošů, po odečtení dluhů Jindřicha Haranta činila čistá částka 7000. Kromě toho si zmínění bratři měli vybrat svůj podíl z dobytka náležejícího rodině a ze zámeckého inventáře, jmenovitě zbroje, ložního prádla a cínového i stříbrného náčiní. V dědické smlouvě se také připomínají povinnosti „bratrů nedílných“ Kryštofa a

¹³ Například v závěti Jiřího Haranta z Polžic a Bezdrůžic.

¹⁴ K tomu A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 9*, s. 136-145.

¹⁵ M. KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic*, s. 16-17. Srv. Václav BŮŽEK, *Domácnosti nižší šlechty v předbělohorských Čechách. Pokus o typologii*, in: Lenka BOBKOVÁ (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 43, k souvislosti mezi politickým postavením šlechtice a celkové kulturní úrovni a reprezentativnosti jeho sídla.

¹⁶ Závět Jiřího Haranta z Polžic a z Klenové, DZV 22 H 4.

¹⁷ Tamtéž.

Adama vůči matce a sestřím.¹⁸ V roce 1608 tři bratři, již po smrti Jindřicha, stručným vkladem do desk zemských potvrdili, že každý z nich převzal svůj díl a jsou tedy mezi sebou vyrovnáni.¹⁹

Zatímco Adam žil na Klenové až do své smrti, Kryštof záhy přenechal svůj podíl Příbíkovi z Klenové a Janovic a jeho manželce, své sestře Mandaléně. Na Klenovou se tak vrátil potomek jejich původních vlastníků. Oba spolumajitelé panství se vyznačovali prudkou povahou, zálibou ve výtržnostech a pravděpodobně nepříliš vynikajícím charakterem.²⁰ Jeden i druhý vyprovokovali několik soubojů nebo rvaček, které končily soudní pří. Příbíkovi synové Příbík mladší a Vilém patrně zdělili otcovu povahu i záliby.²¹ Příbík z Klenové sešel ze světa násilnou smrtí - v roce 1609 byl utlučen k smrti venkovany u Litoměřic, když odtamtud odváděl svého zběhlého poddaného. Po něm drželi klenovkou polovici jeho synové, zatímco vdova Mandalena z Polžic a Bezdrůžic dožila v Klatovech. V roce 1619 měl být hrad jakožto důležitý opěrný bod v kraji obsazen posádkou stavovského vojska, nejmladší z bratří Vilém se však postavil proti tomu a v důsledcích tím zachránil svůj majetek před pobělohorskými konfiskacemi.²² Vilém se stal držitelem celého podílu poté, co jeho nejstarší bratr v roce 1624 zemřel, zatímco Příbík mu už v předchozím roce odprodal svůj podíl. Sám však panství prodal strýci Vilému staršímu z Klenové, když se rozhodl usadit se v Klatovech. V roce 1640 je koupil Jiří Adam z Martinic, nejvyšší kancléř království českého, držitel nedaleké Opálky.

Podíl náležející Adamovi Harantovi po otcově smrti zdělil Jan Jiří Harant mladší. Za příklon k vzbouřeným stavům byl potrestán tak, že jeho majetek upadl v manství. Statek tehdy zahrnoval polovinu hradu a vsi s poplužním dvorem a poloviční vlastnictví pustých vsí Loučeny, Křepice a Němčice.²³ Následně jej přijal jako léno a dožil na Klenové nezanechav dědice. Po jeho smrti v roce 1646 propadla jeho část odúmrtí a jeho novým vlastníkem se stal opět kancléř z Martinic, který tak ve svých rukou znovu sjednotil obě poloviny rozděleného panství. Císař Ferdinand III mu jej na základě dřívějšího slibu udělil jako svobodný statek, který byl jako takový vymazán z desk dvorských a vložen zpět do desk zemských.²⁴

---

¹⁸ Dědická smlouva mezi syny Jiřího Haranta je zahrnuta v zemských deskách, SÚA Praha, DZV 68. Na věna sester měli přispět všichni bratři rovným dílem.

¹⁹ SÚA Praha, DZV 138.

²⁰ August Sedláček připisuje Adamovi i Příbíkovi bujnou povahu, A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 9*, s. 159. J. Racek poznamenává o Adamovi, že nevynikal duševními vlastnostmi. J. RACEK, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic a jeho doba 2*, s. 85.

²¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 9*, s. 159.

²² *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl 4*, s. 143.

²³ Tomáš BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, Praha 1883, s. 136.

²⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého, díl*, s. 160.

Kromě Jana Jiřího staršího a jeho potomstva, o nichž pojednává následující kapitola, pokračoval v té době harantovský rod ještě skrze děti jeho staršího bratra Kryštofa Haranta, jehož osudy jsou obecně známé natolik, že je není na tomto místě nutné přibližovat.²⁵ Z jeho krátkého prvního manželství s Evou Černínovou z Chudenic vzešly dvě děti, Vilém Humprecht a Lidmila Kateřina, které však v dětském věku zemřely. Z druhého manželství s Barborou Mířkovskou z Tropčic, vdovou po Janu Škopkovi z Bílých Otradovic, měl jednu dceru, provdanou za barona z Puchheimu²⁶ a s třetí manželkou Annou Salomenou Hradišťskou z Hořovic čtyři děti. Nejmladší z nich, dcerka Sibyla zemřela ve věku pěti let a její dojemná poslední slova o nejmilejším tatíčkovi, k němuž se odebere, zaznamenal Jan Jiří.²⁷ Nejstarší syn Jan Vilém, narozený v roce 1610, se stal vojenským důstojníkem v armádě Albrechta z Valdštejna a dosáhl hodnosti podplukovníka. Oženil se s Barborou Alžbětou Křineckou z Ronova, dědičkou panství Jilemnice a zámku v Rokytnici a zemřel v roce 1643. Druhorozený Leopold Jiří si zvolil rovněž kariéru ve vojsku, stal se plukovníkem a mimo to získal hodnost stolníka u císařského dvora. V roce 1652 padl v souboji s jiným důstojníkem, který údajně napadl památku jeho otce. Konečně Václav Rudolf, narozený roku 1616, vstoupil do řádu bosých augustiniánů v Táboře. Pod jménem Augustin od svaté Kláry z Montefalca zde dosáhl hodnosti převora, později byl převorem kláštera téhož řádu v Praze na Novém Městě. Zemřel v roce 1648.²⁸ Z manželství Jana Viléma s Barborou z Ronova se narodila jedna dcera a synové Kryštof Gottfried a Vilém Adolf. Mladší z nich se stal rovněž vojákem. Oženil s Annou Františkou ze Schönefeldu a zanechal po sobě tři děti, dvě dcery a syna. V roce 1675 padl v potyčce s Francouzi poblíž Štrasburku. Jeho syn, pravnuček Kryštofa Haranta z Polžic František Pavel byl posledním známým mužským potomkem rodu Harantů z Polžic a Bezdrůžic, jeho smrtí v roce 1628 v Krchlebech rod s největší pravděpodobností vymřel.²⁹ Byl sice ženatý s Marií Josefou Carretovou z Millesima, nejsou však důkazy o tom že by z toho manželství vzešli nějakí potomci, ačkoliv se vyskytly pokusy odvozovat od Františka Pavla Haranta původ současně žijících rodin s tímto příjmením.³⁰ Novodobí Harantové s největší pravděpodobností nemají s Haranty z Polžic a Bezdrůžic žádnou spojitost.

---

²⁵ Základními tituly pojednávajícími o této pozoruhodné osobnosti jsou citované monografie M. Koldinské a J. Racka.

²⁶ M. KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic*, s. 419.

²⁷ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 22-23.

²⁸ J. RACEK, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic a jeho doba 2*, s. 71-72 a 87, M. KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic*, s. 421-423. Racek data narození obou starších synů uvádí pouze přibližně.

²⁹ J. RACEK, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic a jeho doba 2*, s. 87.

³⁰ K tomu podrobně J. RACEK, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdrůžic a jeho doba 2*, s. 87- 88.

b) Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic před emigrací

O životě Jana Jiřího Haranta z Polžic před odchodem z Čech není známo příliš mnoho. Sám v Pamětech nepíše dohromady nic o své minulosti a v prvních letech psaní (mezi léty 1624 a 1628) podává jen velmi sporé informace o svém současném životě. Po otcově smrti starosti o jeho výchovu a vzdělání převzal bratr Jindřich, který by podle věku mohl sám být jeho otcem. Jiří Harant v závěti nestanovil Janu Jiřímu žádného poručníka, ačkoliv svým dcerám jich jmenoval hned několik, včetně své ženy, kterou jmenoval hned na prvním místě. Ohledně Jana Jiřího však projevil přání, aby se Jindřich postaral o jeho vzdělání, jmenovitě v latině a němčině „a jiných ctnostech.“³¹ Jindřich rovněž zastupoval bratra „léta nemajícího“ v dědické smlouvě z roku 1585.³²

Vzdělání, na něž kladl jeho otec důraz, dostal Jan Jiří s největší pravděpodobností v městské partikulární škole. Synové z urozených rodin v předbělohorské době mohli být vyučováni přímo doma soukromými učiteli nebo navštěvovat soukromé školy na šlechtických sídlech, obojí však bylo značně nákladné.³³ Větší část mladých šlechticů proto chodila společně s měšťany do městských škol nebo do škol klášterních, do jezuitských kolejí či jinak konfesijně orientovaných ústavů.³⁴ V případě synů Jiřího Haranta nepřipadala zámecká škola v úvahu i z toho důvodu, že se žádná nenacházela v blízkém okolí. Naproti tomu zde byly kvalitní vzdělávací ústavy v Plzni, Klatovech a Domažlicích, případně i klášterní škola v Kladrubech.³⁵ Volbu školy v neposlední řadě ovlivňovala také konfesijní příslušnost. V Plzni, tradičně katolickém městě, byla městská škola vedená jezuitou, zatímco v Klatovech a Domažlicích, jako ve většině českých královských měst, převažoval utrakvistický živel a zdejší partikulární školy byly pod správou Univerzity Karlovy.³⁶

Na tomto místě se dostáváme k otázce, v jaké náboženské víře byl Jan Jiří vychován. Autorem Pamětí byl horlivý evangelík, který volil raději nejistý život v cizině než změnu víry. Pocházel však z katolického rodu. Katolíkem byl i jeho otec a jeho starší sourozence z obou

³¹ Závěť Jiřího Haranta z Polžic a z Klenové, DZV 22 H 4.

³² Dědická smlouva mezi syny Jiřího Haranta, DZV 68.

³³ K výchově šlechtických dětí Martin HOLÝ, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, Folia Historica Bohemica 21, 2005, s. 111 – 210, dále např. Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha-Litomyšl 2001, s. 45-51, Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 301-327 a řada dílčích studií.

³⁴ Podle M. Holého nenavštěvovali šlechtičtí synové příliš často městské partikulární školy, ačkoliv jednotlivé případy sám dokládá, M. HOLÝ, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty*, s. 133-135.

³⁵ Jindřich VACEK, *Skladba šlechtické společnosti plzeňského kraje 2: doba předbělohorská*, *Minulost západočeského kraje* 20, 1984, s. 84. V plzeňském kraji byly dále školy v Horšovském Týně a Tachově, ty však, dle citované studie, nedosahovaly úrovně svrchu jmenovaných. Obě byly luteránské a německy orientované.

³⁶ Tamtéž.

plodných manželství vchoval s největší pravděpodobností ve stejné víře. Na konci 16. století však už byl rod Harantů z Polžic a Bezdržic nábožensky rozrůzněný³⁷ a většina jeho příslušníků se stala evangelíky. Strýc Jana Jiřího Jan Harant, který zemřel bezdětný v roce 1620, zůstal do smrti katolíkem, jak prokazoval Jan Jiří coby jeho nejbližší žijící příbuzný v dopise českému místodržitelství o dva roky později.³⁸ O Kryštofovi se všeobecně soudí, že byl po většinu svého života rovněž katolíkem a víru podobojí přijal teprve za stavovského povstání nebo v letech bezprostředně mu předcházejících.³⁹ Pro to, že by přestoupil již předtím, jak se domnívali někteří historici⁴⁰, neexistují přesvědčivé důkazy. Na druhou stranu je možné, ačkoliv ne prokazatelné, že sám Jiří Harant ke sklonku života změnil vyznání nebo přinejmenším s evangelickou vírou sympatizoval. Nasvědčovala by tomu i skutečnost, že společně se synem Jindřichem na zemském sněmu v roce 1575 vyslovil pro uznání České konfese.⁴¹ V tomto případě by se to však týkalo skutečně až posledních let jeho života, neboť ještě syna Kryštofa bezpochyby vchoval v katolické víře.⁴² Zemřel ostatně, když byly jeho nejmladšímu synovi pouhé čtyři roky a jeho výchovu tedy již příliš neovlivnil. Pokud jde o Jindřicha, který měl patrně na Jana Jiřího rozhodující vliv, je celkem pravděpodobné, že se v pozdějších letech svého života stal evangelíkem. Svědčilo by o tom i náboženské přesvědčení jeho druhé manželky a dcery, které, stejně jako Jan Jiří, pro svou víru odešly v roce 1628 ze země. K utrakvismu se ostatně před rokem 1628 hlásil také syn zbývajícího z bratrů Adama Jan Jiří mladší.

Pokud byl Jan Jiří starším bratrem skutečně vychováván ve víře podobojí, navštěvoval zřejmě městskou školu v Klatovech. Ta byla nejbližší jeho bydliště a měla velmi dobrou úroveň. Patřila k jádru sítě partikulárních škol vedených pražskou univerzitou již v době

---

³⁷ Jan Blahoslav ČAPEK, *K problematice osobnosti Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic*, in: Náboženská revue církve československé 29, 1958, s. 127.

³⁸ SÚA, fond SM/H 120/17, č. 1, 2, 4, 6. Jan Jiří reagoval na nedávné nařízení místodržících, aby se přihlásili dědici osob zemřelých v průběhu stavovského povstání. Protože zesnulý nebyl mezi rebely, prosí v dopise místodržícího, aby bylo zachováno jeho dobré jméno a jeho jmění pro dědice. K dopisu jsou jako důkazy přiloženy tři listy: dopis Jana Haranta z roku 1619, v němž se omlouvá z účasti na sjezdu stavů, ale posílá za sebe zástupce, a svědectví dvou rytířů, psaná týmž písařem, že nebožtík byl „člověk katolicky sprostný a pokořený“ a nebyl v žádné stavovské radě.

³⁹ Např. M. Koldinská klade jeho přestup mezi léta 1615 a 1618. Viz M. KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic*, s. 324.

⁴⁰ Převážně evangelicky orientovaní historikové, např. J. B. ČAPEK v citované studii. Otázku Kryštofova náboženského přesvědčení podrobně zpracoval J. RACEK, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic a jeho doba 2*, především s. 47-51. Polemizuje zde především s názory publikovanými v disertačních pracích Jaroslava CHARVÁTA a Jiřího BERKOVCE. Nejnověji o tom M. KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic*, s. 323-327.

⁴¹ K tomu např. J. B. ČAPEK, *K problematice osobnosti Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic*, s. 127.

⁴² J. Racek píše přímo o přísně katolické výchově, J. RACEK, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic a jeho doba 2*, s. 48. Za zcela neudržitelný je považován názor S. Součka (Stanislav SOUČEK, *Kamil Krofča. J. A. Komenský v českých dějinách (recenze přednášky)*, Naše věda 13, 1932, s. 147), že Jiří Harant byl v té době českým bratrem a stejnou víru zastával po celý život i Kryštof.

předhusitské. Za správce takových škol bývali dosazováni mladí bakaláři a mistři z univerzity. Ke konci 16. století získávaly na významu, neboť na ně byla přesunuta část učiva, které se dříve přednášelo až na univerzitě.⁴³ Městská škola v Klatovech bývala v prvních letech 16. století staroutravkivistická, od čtyřicátých let se pod přikláníla k luterství pod vlivem pražských bakalářů sympatizujících s učením Filipa Melanchtona.⁴⁴ V té době byl ostatně rektorem univerzity dvakrát zvolen mistr Martin Klatovský. Absolventi školy nezdědka odcházeli studovat na evangelické univerzity do Wittembergu a Lipska. V době sílící konfesionalizace a vyostřování náboženských sporů na konci šestnáctého a v prvních letech sedmnáctého století se Klatovy nacházely v jedné z oblastí, v nichž spolu soupeřily jezuitské Klementinum a Univerzita Karlova o vliv ve školství.⁴⁵

Jako v ostatních městských partikulárních školách pod univerzitní správou byla výuka vedena především v latině, s výjimkou krátkého českého období za husitství. Po polovině šestnáctého století zde kvetlo latinské písemnictví, zejména psaní poezie,⁴⁶ Janu Jiřímu zde tedy bylo nepochybně poskytnuto vzdělání v jazycích, jaké si otec pro něj přál.⁴⁷ Z oblasti vymezené okolím Klatov, Domažlic, Sušice, Strakonice, Vodňan, Prachatic a Pacova pocházel velký počet bakalářů univerzity.⁴⁸ Klatovská škola se mohla pochlubit žáky, kteří dosáhli významného postavení na akademické půdě. Studovali zde Martin Bacháček z Nauměřic, působící ve třech obdobích jako rektor Univerzity Karlovy,⁴⁹ významný právník Pavel Kristián z Koldína či univerzitní profesori Martin Farář a Šimon Skála z Kolínce⁵⁰ a známý mistr Jan Campanus Vodňanský.⁵¹

Po dosažení patřičného vzdělání začal Jan Jiří vést samostatný život. Za zděděné peníze koupil pozemkový majetek, jehož celkový rozsah není znám. Patřila mu tvrz v Habarticích a část této vsi a přilehlých pozemků, zatímco druhý díl náležel klatovské obci. Ve smlouvě z roku 1608 je uveden sezením na Velkých Hošticích, další tvrzi v blízkém okolí Klatov. V roce 1601 se oženil s Lidmilou Příchovskou z Příchovic, dcerou Fridricha Příchovského, tedy opět původem ze starého vladyckého rodu usedlého v kraji. Do téhož rodu se provdala Harantova neteř Dorota. Nevěsta se narodila roku 1578 na Lažanech. Její matka Amálie

⁴³ Jiří PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*, AUC – HUCP 30/2, 1990, s. 45.

⁴⁴ Jindřich VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov, díl I, 2. část, s. 1438*.

⁴⁵ J. PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol*, s. 48.

⁴⁶ J. VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov I, 2 část, s. 1435 a 1449*.

⁴⁷ Viz závěť Jiřího Haranta, DZV 22 H 4.

⁴⁸ J. PEŠEK, *Univerzitní správa městských latinských škol*, s. 50.

⁴⁹ K této osobnosti a jejímu působení v úřadu rektora např. Jiří PEŠEK, *M. Martin Bacháček z Nauměřic – rektor univerzity pražské*, AUC-HUCP 19/1, 1979, s. 73-94 a též, *Univerzitní správa městských latinských škol*.

⁵⁰ J. VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov I, 2. část, s. 1455*.

⁵¹ Tamtéž, s. 1440.

z Janovic byla vzdálená příbuzná matky Jana Jiřího. Z manželství vzešlo celkem třináct dětí, z nich se však pouze sedm, čtyři synové a tři dcery, dožilo dospělého věku: Eva Kryzelda, Jiří Fridrich, Jan Ratold, narozený v roce 1610, Adam Rudolf, narozený roku 1613, Sibyla Mandalena, Kryštof Vilém (1616) a Alžběta Marjana. Krátce po narození nebo v dětství zemřeli Marjana Kateřina (1607), Anna Amabilie (Amálie; ještě téhož roku), Kryštof Vilém, první syn toho jména (1615), Lidmila Kateřina (1619) a Jindřich Lipold (1626).⁵² O tom, že manželství bylo šťastné, svědčí zapsané vzpomínky Jana Jiřího na manželčiny poslední chvíle života a láskyplná slova, která si tehdy mezi sebou vyměnili.⁵³

Svým způsobem života Jan Jiří Harant zřejmě nijak nevybočoval z řad nepřilíš majetně nižší šlechty v kraji. Oproti otcovu hradu Klenová nebylo jeho sídlo v Habarticích zřejmě nijak výstavným, reprezentativním sídlem. A. Sedláček se o nich zmiňuje teprve po polovině 17. století jako o zámečku.⁵⁴ Naproti tomu publikace *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku z r. 1985* uvádí, že vladýcký dvorec ve vsi, již tehdy rozdělené, existoval již v roce 1379. Tento středověký dvorec však autoři neztotožňují s Harantovou tvrzí a přiklánějí se k možnosti, že novější sídlo postavil sám Jan Jiří.⁵⁵ V roce 1739 je tvrz ve vsi označena jako velmi sešlá a pustá, dnes se z ní zachovaly pouze zbytky valů v lese za Habarticemi.⁵⁶ Stručný popis její podoby v době, kdy na ní sídlili Harantové, je obsažen v prodejní smlouvě z roku 1631. Je uvedena jako „dvůr od kamene vystavený“, s přiléhajícími hospodářskými budovami, štěpnicemi, zahradou „pro všeliké vaření“ a poplužím.⁵⁷ O vnitřním vybavením tvrze se lze pouze dohadovat na základě srovnání s podobnými sídly, k nimž se dochovaly inventáře.⁵⁸ V obytné budově dvorce se pravděpodobně nacházela jedna velká světnice, hlavní dějiště rodinného života. Komnaty byly vybaveny prostým nábytkem, především truhlami, almarami, postelemi.⁵⁹ Znakem lepšího postavení rodiny bylo především

---

⁵² Narození a úmrtí Jindřicha Lipolda, nejmladšího z dětí, je zaznamenáno v Pamětech. Úmrtí dcery Lidmily Kateřiny je v dekorativním rodokmenu Harantů datováno na rok 1629. Je to zřejmá chyba, neboť v Pamětech o tom chybí zmínka a v roce 1628 se Jan Jiří zmiňuje o tom, že odešel do exilu s třemi syny a dvěma dcerami, tedy Sibylou Mandalenou a Alžbětou Marjanou. V rodokmenu vypracovaném Balbínem je naproti tomu datum úmrtí pravděpodobně správně kladeno do roku 1619. Jan Jiří se bohužel v Pamětech nezmiňuje o svých dětech, které zemřely před rokem 1624, pouze v souvislosti se smrtí Ludmily Příchovské uvádí, že z jejich manželství vzešlo třináct dětí.

⁵³ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 31.

⁵⁴ A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 9*, s. 169.

⁵⁵ M. BĚLOHLÁVEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze, díl 4*, s. 77.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Prodejní smlouva mezi Jiřím Fridrichem Harantem z Polžic a Bezdužic a Přibíkem Jeníškem z Újezda, SÚA Praha, DZV 301.

⁵⁸ Obecně o tom např. Václav BŮŽEK, *Domácnosti nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: *Život na šlechtickém sídle*, AUP Phil et Hist 1, 1992, především s. 45-46. Podobu konkrétních domácností podle inventářů popsal Petr ČORNEJ, *K otázce životního stylu nižší šlechty před Bílou horou*, *Středočeský sborník historický* 15, 1980, s. 125-142.

⁵⁹ V. BŮŽEK, *Domácnosti nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, s. 45-46.

cínové nádoby, doplněné vzácnějšími stříbrnými předměty. Také Jan Jiří podle smlouvy o dělení majetku získal dědictvím několik stříbrných lžic a pohárků.⁶⁰ K zařízení venkovské usedlosti s přilehlou zahradou a polnostmi neodmyslitelně patřilo množství nástrojů pro zemědělské práce.⁶¹

Není známo, že by Jan Jiří Harant z Polžic, jako někteří členové jeho rodiny, zastával nějaký úřad nebo se věnoval jiné politické činnosti. Jeho život se odehrával především v rodném kraji a bezprostředním okolí jeho bydliště. Stýkal se také především se rytíři ze sousedství a snad také s měšťany z Klatov. Nedaleké královské město mělo pro okolní šlechtu značný význam, soustřeďoval se do něj jejich společenský život a mnozí se zde usazovali.⁶² Po smrti svých manželů našly v Klatovech útočiště švagrová Jana Jiřího Aniška Harantová z Lažan⁶³ a jeho sestra Mandalena Klenovská, později tu bydlel její syn Vilém mladší z Klenové, císařský rada.⁶⁴ Klatovy se stávaly také dějištěm šarvátek mezi rytíři, nezřídka končícími u soudu. Četné zprávy svědčí o tom, že výtržníci Adam Harant z Polžic a Přibík starší z Klenové nepředstavovali mezi nižší šlechtou z okolí Klatov žádné výjimky.⁶⁵ Jan Jiří zřejmě na rozdíl od nich neměl v povaze vyvolávat rozbroje, neboť jeho jméno se ve sporech téměř neobjevuje. Výjimku tvoří pouze zpráva o jedné potyčce, kterou však sám nevyvolal. Došlo k ní v jedné klatovské krčmě roku 1607. Jiří Příchovský z Příchovic, švagr Jana Jiřího, zde s příbuznými a přáteli slavil zasnuby své neteře. Mezi pozvanými hosty nechyběl Jan Jiří Harant. Nepozván se dostavil také Jiří Měsíček z Výškova, zřejmě již podnapilý z jiné hospody, a neustále provokoval Jiřího Příchovského a ukazoval mu kostky, které na něm nedávno vyhrál na Dlažově. Ačkoliv si ho Příchovský příliš nevšímal, Měsíček mu neustále předhazoval jeho prohru a urážel ho, až ho nakonec vyzval k boji. V následujícím střetu Příchovského srazil k zemi, přesto na něj útočil dál. Bratr Jiřího Příchovského, který byl přítomen, Měsíčka pouze napomenul, v téže chvíli však přispěchali Jan Jiří s dalším příbuzným raněného, Zdeborem Příchovským a s výkřiky, že se Měsíček „šelmovsky zachoval“ k jejich švagrovi/strýci se na něj vrhli. V šarvátce byl Měsíčkem někým z přítomných poraněn na ruce. Zranění se hojilo špatně, zřejmě však proto, že věčně opilý

⁶⁰ Dědická smlouva mezi syny Jiřího Haranta, DZV 68.

⁶¹ V. BŮŽEK, *Domácnosti nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, s. 45.

⁶² O zakupování rytířů v Klatovech a jejich životě v tomto městě podrobně J. VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov*, především 1.díl, 2 část, Vnitřní život v Klatovech za doby utrakvistické (1453-1620).

⁶³ J. VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov I, 2. část*, s. 702 a 1336. V roce 1587 koupila dvůr na Špitálském předměstí, kde žilo mnoho dalších šlechticů.

⁶⁴ A. SEDLÁČEK, *Hradý, zámky a tvrze království českého, díl 9*, s. 160.

⁶⁵ Četné události z místní „černé kroniky“ popsal podle Regest komorního soudu J. VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov I, 1 část*. Zprávy o jednotlivých případech zaznamenal v souvislosti s historiemi vlastníků hradů A. Sedláček.

Měsíček ignoroval rady lazebníka.⁶⁶ Přestože poškozený Jiří Měsíček z Výškova šarvátku sám vyprovokoval, neváhal zažalovat u komorního soudu Jana Jiřího, Jáchyma Příchovského i Jiřího Příchovského. Výsledek pře není známý, okolnosti však rozhodně nesvědčily ve prospěch žalujícího.⁶⁷

Jedna letmá poznámka však svědčí o tom, že se Jan Jiří Harant občas pohyboval také v jiné společnosti. Mezi vzpomínkami na slavného bratra Kryštofa zaznamenal také den, v němž dosáhl Kryštof hodnosti osobního komorníka císaře Rudolfa II. Jan Jiří byl tehdy rovněž v Praze a byl pozvaný na oběd do paláce Ladislava ze Šternberka. Onen šlechtic měl totiž majetek v západních Čechách, panství Plánice a Zelenou Horu, a s rodem Harantů udržoval dlouhodobé přátelské styky.⁶⁸ Právě během toho oběda mu pan ze Šternberka oznámil, jaké štěstí potkalo jeho bratra.⁶⁹ Také o jedné příhodě, kterou Kryštof zažil na císařském dvoře, mu pověděl nejmenovaný „důvěryhodný“ šlechtic, zřejmě z dvorského okruhu.⁷⁰ Zmínka o obědě u Ladislava ze Šternberka je vlastně jediná výpověď Jana Jiřího týkající se jeho života před počátkem Pamětí.

Pokojný život šlechty z okolí Klatov narušilo stavovské povstání. V západních Čechách probíhaly některé významné vojenské operace, především obléhání a dobytí katolické Plzně Arnoštem Mansfeldem na podzim roku 1618,⁷¹ oblast Klatov a Domažlic navíc ležela při zemských hranicích s Bavorskem a blízko hraničního přechodu ve Všerubském průsmyku. Především obě tato královská města, která se brzy přihlásila k odbojným stavům, se neustále obávala nepřátelských útoků. Z pozemkových vrchností v kraji se stali Vilém z Lobkovic, držitel Horšovského Týna, Mířkovic a Čechovic, Petr ze Švamberka, majitel Ronova a Jan Albín Šlik, majitel vzdálenějšího Falknova, direktory.⁷² Na stranu nově ustavené stavovské vlády se přidala většina šlechty z kraje, mezi nimi i katolíci, především z řad pánů. Jiným, stoupcům císařské strany, byly coby rušitelům Majestátu rozhodnutím sněmu z března 1619 odňaty statky. Zábory postihly například majitelku hradu Opálka Juditu Kolovratovou ze Šternberka a rytíře Jana z Klenové, majitele Žižkov, Janovic, Roupova a dalších panství.⁷³ Je

---

⁶⁶ J. VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov 1, 1. část*, s. 447-449 podle výpovědi v regestech komorního soudu.

⁶⁷ Tamtéž, s. 449.

⁶⁸ M. KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic*, s. 207.

⁶⁹ Edmund SCHEBEK, *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn*, s. 282.

⁷⁰ Tamtéž, s. 282.

⁷¹ K obléhání Plzně a jejím dalším vývoji za stavovského povstání např. Miroslav BĚLOHLÁVEK, *Plzeň, protireformace a české stavovské povstání*, *Folia Historica Bohemica* 8, roč. 1985, s. 135-148 nebo Jaroslav DOUŠA, *Plzeň v letech 1618 – 1621. K postavení a vývoji města v době českého stavovského povstání* v témže čísle.

⁷² J. VACEK, *Skladba šlechtické společnosti plzeňského kraje 2*, s. 93.

⁷³ Tamtéž, s. 94.

všeobecně známo, že na povstání se aktivně podílel Kryštof Harant a po porážce na Bílé hoře na to doplatil životem. Ostatní členové harantovského rodu se rovněž přidali na stranu stavů, jejich podíl na povstání se však pravděpodobně omezil na hlasování pro nové zemské zřízení, odmítnutí Ferdinanda II. a uznání Fridricha Falckého českým králem. Příslušníci rytířského stavu obvykle nejezdili na sněmy do Prahy a hlasovali pouze na krajských sjezdech.⁷⁴ Klenová, na níž sídlil syn zemřelého Adama Haranta Jan Jiří mladší, měla být pro svůj strategický význam spolu s okolními hrady a tvrzemi obsazena stavovským vojskem na ochranu zemské hranice a nedalekých královských měst. Tomu však, jak bylo napsáno výše, zabránil spoludržitel hradu Vilém z Klenové. Nestřežené ostatně zůstaly i Opálka a Velhartice,⁷⁵ pouze do Klatov a Domažlic umístil Mansfeld v létě roku 1620 posádky. Na podzim téhož roku táhly krajem armády císaře a jeho spojence Maxmiliána Bavorského, postupující z jižních Čech směrem k Plzni a potom ku Praze, kde posléze došlo k osudné bitvě na Bílé hoře. Císařské vojsko vedené Baltazarem Marradasem ani druhý oddíl vedený Buquoyem a postupující společně s bavorským vojskem se v kraji nesetkaly s vážnějším odporem a nedocházelo zde proto ani k drastickým zákrokům s výjimkou švamberského Ronšperka, který byl dobyt a vydrancován.⁷⁶

Následky porážky stavovského povstání dopadly také na harantovskou rodinu. Zatímco Kryštof byl odsouzen smrti a popraven na Staroměstském náměstí, jeho příbuzní byli rovněž postiženi, ale podstatně mírnějšími tresty. Jan Jiří rozhodnutím konfiskační komise v roce 1623 propadl polovinou svého vlastnictví. Stručný zápis neuvádí, jaký byl rozsah jeho dřívějšího majetku, udává pouze jistinu v hodnotě 2000 kop.⁷⁷ Jeho synovec na Klenové byl potrestán uvedením v manství. Strýc Jana Jiřího Jan Harant, katolík, který zemřel v roce 1620⁷⁸, podepsal sice přísahu odbojných stavů, jeho majetek však byl konfiskací ušetřen. Jeho vdova Eva z Kolovrat však byla v roce 1630 předvolaná, aby zaplatila pokutu za toto omilostnění.⁷⁹

Jan Jiří s rodinou si zachoval své pozemky v Habarticích. V roce 1624 zde začal psát Paměti, v nichž zaznamenával události v zemi, okolním kraji, rodině i zprávy z dění v Evropě, které považoval za důležité. Svým přesvědčením zůstal věrný „zimnímu králi“ Fridrichu Falckému a nepřestal doufat v jeho návrat.

---

⁷⁴ J. VACEK, *Skladba šlechtické společnosti plzeňského kraje 2*, s. 93.

⁷⁵ J. VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov 1, 2. část*, s. 503-4.

⁷⁶ Tamtéž, s. 504 – 509.

⁷⁷ T. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 136.

⁷⁸ Viz dopis Jana Jiřího Haranta českému místodržitelství, SM/H 120/17, č. 1, 2, 4, 6.

⁷⁹ T. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 136.

V roce 1625 se o jeho nejstarší dceru Evu Kryzeldu ucházel Racek z rodu Štěnovských z Kádova, sezením na Chlístově, rovněž v blízkém okolí Klatov. Rodiče se sňatkem souhlasili, ale krátce předtím byl v kraji vyhlášen zákaz oddávat osoby nekatolického vyznání. Přesto byli snoubenci nedlouho po námluvách sezdáni a jejich manželství v Klatovech požehnal místní děkan mnich Severin, táž osoba, která vyhlásila platnost zmíněné záповědi.⁸⁰ Ferdinand Menčík z toho patrně správně usuzuje, že se ženich a nevěsta přiklonili ke katolictví. Domnívá se však, že se tak stalo bez vědomí nevěstinych rodičů.⁸¹ V Pamětech o tom sice skutečně není zmínka, přesto se nezdá příliš pravděpodobné, že by Jan Jiří s chotí o dceřině přestupu nevěděli. Sami si museli být až příliš vědomi ceny, kterou bylo nutné zaplatit, aby se sňatek uskutečnil. Na svatbě nicméně nebyli přítomni a celá událost je Janem Jiřím vylíčena velmi zvláštním způsobem. Eva Kryzelda se prý vydala spolu s bratrem Jiřím Frydrychem do Klatov ke své tetě Mandaleně Klenovské, „*aby tam pobyla*“, paní Mandalena ji pak ve svém domě nechala sezdát s Rackem za přítomnosti jeho otce a několika příbuzných a přátel. Mladí manželé se potom odebrali za rodiči na Habartice.⁸² Sestra Jana Jiřího zřejmě hrála v celé záležitosti hlavní úlohu. Přijatelná je domněnka J. Vančury, že se Jan Jiří se smířil s dceřiným přestupem na její přimluvu.⁸³ Z toho, jak je svatba zachycena v Pamětech, by bylo možné se domnívat i to, že k ní došlo bez vědomí rodičů, kteří pak byli postaveni před hotovou záležitostí. Jaký postoj Jan Jiří ve skutečnosti zastával, se lze skutečně pouze dohadovat, neboť v Pamětech se zdržel hodnocení, podobně jako když byl později nucen smířit se s přestupem Jiřího Fridricha a Kryštofa Viléma. Z manželství nejstarší Harantovy dcery vzešlo mnoho dětí, z nichž v době úmrtí Racka z Kádova roku 1641 žilo sedm.

Po vydání rekatolizačního mandátu v roce 1627 si Jan Jiří a jeho choť zvolili emigraci a odešli v květnu 1628 ze země s pěti malými a dospívajícími dětmi. Nejstarší syn Jiří Fridrich Harant z Polžic a Bezdružic zůstal v Čechách a převzal po otci majetek. Téhož roku se oženil s Evou Kateřinou Černínovou z Chudenic na Čeminech a Líšanech, dcerou Jana Oldřicha Černína z Chudenic. Sňatkem získal tvrz Čeminy, kterou si zvolil za sídlo. Habartice později, v roce 1631, prodal. Přibíkovi Jeníškovi z Újezda,⁸⁴ v té době již vlastníkovu druhé části obce. Je zvláštní, že ve smlouvě o prodeji klatovského dílu Habartic Přibíkovi Jeníškovi v roce 1630

⁸⁰ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 17, 18.

⁸¹ Ferdinand MENČÍK, *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic*, Časopis Českého muzea 61, 1887, s. 490.

⁸² F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 18.

⁸³ J. VANČURA, *Dějiny někdejšího královského města Klatov, díl 2,1 část, s. 15.*

⁸⁴ SÚA Praha, DZV 301, smlouva mezi Jiřím Fridrichem Harantem z Polžice a Bezdružic a Přibíkem Jeníškem z Újezda.

je jako vlastník uveden Jan Jiří.⁸⁵ Jiří Fridrich přitom vystupuje v prodejní smlouvě roku 1631 jako skutečný majitel. Lze to snad vysvětlit tím, že v předchozí smlouvě došlo k záměně jmen nebo nebyla registrovaná změna vlastnictví. Také v prodejní smlouvě Jiřího Fridricha se vyskytují zřejmé nesrovnalosti. Je v ní uvedeno, že kupujícímu má dotčený majetek připadnout „jakož to prve předešle pan Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic a po něm paní Lidmila Harantová rozená z Příchovic manželé rodičové jeho“ drželi a užívali a jak ho vlastnil Jiří Fridrich „po dotčené materi své.“⁸⁶ Podle této smlouvy tedy Habartice před Jiřím Fridrichem náležely jeho matce. Znění zmíněného zápisu jako by naznačovalo, že Jan Jiří Harant zemřel a statek po něm připadl nejprve vdově a po ní synovi, což naprosto neodpovídá skutečné situaci. Bylo by snad možné připustit, že Jan Jiří nejprve převedl Habartice na svou manželku, ale k tomu neexistují důkazy a scházejí i důvody k takovému kroku, neboť Lidmila Příchovská odešla za hranice společně s manželem.

Doma přirozeně zůstali rovněž Eva Kryzelda s Rackem z Kádova, kteří se již dříve stali katolíky. Jan Jiří po svém odchodu udržoval s oběma dětmi stále styky, alespoň takové, aby mohl zaznamenávat narození a někdy také úmrtí svých vnoučat v Čechách.

c) Rekatolizace Čech v letech 1624 -1628

V záznamech k roku 1624 si Jan Jiří Harant postěžoval, že tehdy, stejně jako doposud „v království českém nechtělo se nic velikého soužení a bíd lidských umenšovat, nýbrž naopak čím dál víc přibývalo.“ Mezi všemi útrapami uvádí také, že „k dušem a svědomím lidským s velkým soužením až i hrdel odjímáním přistupovali, a lidi všelijak, jak mohli, od náboženství jich poznaného k náboženství svému nutili“ a naříká nad tím jako nad „věcí přežalostivou a politování samému Bohu hodnou.“⁸⁷

V Pamětech se tak odráží skutečnost, že v roce 1624 vstoupila rekatolizace českých zemích do nové fáze. Jestliže v prvních letech po bitvě na Bílé hoře zasahoval panovník společně se zemskými úředníky především proti nekatolickým duchovním, kazatelům a učitelům, nyní přikročili k přímému tlaku na obyvatele království, aby přijali katolickou víru.⁸⁸ Již 9. dubna 1624 byl vyhlášen zákaz praktikování jiného než katolického náboženství v Praze, veškerých královských městech i na všech statcích panských a veškerých ostatních.

⁸⁵ Tamtéž, smlouva mezi klatovskou obcí a Příbíkem Jeníškem z Újezda. Jan Jiří Harant je zde jmenován dvakrát, nejde tedy o přepis.

⁸⁶ DZV 301, smlouva mezi Jiřím Fridrichem Harantem a Příbíkem Jeníškem z Újezda.

⁸⁷ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 9-10.

⁸⁸ Jiří MIKULEC, *Rekatolizace šlechty v Čechách. Čí je země, toho je i náboženství*, Praha 2005.

Postihoval, podobně jako většina opatření bezprostředně následujících, měšťany a poddané, dosud se však nevztahoval na příslušníky panského a rytířského stavu.⁸⁹ Měšťané nekatolického vyznání byli pak postihováni dalšími zákazy, především odnímáním městského práva a zákazem vykonávat živnosti.⁹⁰ Některá další opatření se vztahovala i na šlechtu. Císařská rezoluce z 20. května omezila udělování inkolátu pouze na katolíky, nekatolické osoby zbavila práva na zápisy do desk zemských a zapovídala, aby jim byly prodávány statky.⁹¹ Závažné důsledky pro život nekatolíků měly zákazy oddavků i pohřbů. Vyslovil se proti nim i papežský nuncius Carlo Caraffa, jinak zastánce přísného postupu, neboť záповěď manželství vedla pouze k nelegálnímu soužití postižených a tajné pohřby byly rovněž nežádoucí.⁹² Císařův zповědník Lamormain z těchto důvodů doporučoval ve svém spise „Paměti obnovy náboženství v království českém“ z října roku 1626, aby byly nekatolíkům povoleny sňatky, ne však okázalé pohřby,⁹³ naopak pražský arcibiskup kardinál Arnošt z Harrachu požadoval, aby byli snoubenci oddáváni až po řádné zповědi.⁹⁴ Posléze byly obojí obřady pro nekatolíky ponechány na rozhodnutí arcibiskupa.⁹⁵

K provedení církevní a náboženské reformy na území pražské arcidiecéze byly v roce 1624 vytvořeny zvláštní evidenční komise. Každá sestávala z osoby duchovní, jmenované arcibiskupem, a světské jmenované panovníkem. Působily v šesti oblastech, které v sobě zahrnovaly dva, tři nebo více krajů, například Plzeňský kraj byl sloučen s Podbrdskem do jednoho obvodu, na němž působil jako zástupce arcibiskupa kanovník svatovítské kapituly Jan Ctibor Kotva. Na panství Albrechta z Valdštejna působily zvláštní, nezávislé komise již od roku 1623.⁹⁶ Úkolem komisí bylo především zjistit stav farního kléru ve svém působišti. Kromě vlastní rekatolizace kontrolovaly práci farářů, jejich mravy a poslušnost arcidiecézi,

---

⁸⁹ T. BÍLEK, *Reformace katolická neboli Obnovení náboženství katolického v království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1882., s. 43.

⁹⁰ Tamtéž, s. 50. Předcházely tomu zákazy pro jednotlivá města přijímat za měšťany nekatolíky, např. pro Slaný ze 12. ledna, pro Staré Město pražské z 30. března.

⁹¹ Tamtéž, s. 169.

⁹² F. KRÁSL, *Arnošt, hrabě Harrach, kardinál svaté církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko – kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623 do roku 1667*, Praha 1886, s. 28, 29. Jan Jirí Harant zaznamenává vyhlášení zákazu sňatků v klatovské farnosti a znovu se o něm zmiňuje v souvislosti s námluvami své dcery, viz F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 17. O zákazu pohřbů se zmiňuje např. ve zprávě o úmrtí Johanky Švihovské z Rýzmburka, *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 16: „Bez pohřbu, jak v ten čas bejvalo, do kostela přece vnešena jest Hradešického.“

⁹³ F. KRÁSL, *Arnošt, hrabě Harrach*, s. 65.

⁹⁴ Tamtéž, s. 64.

⁹⁵ Tamtéž, s. 69.

⁹⁶ E. ČÁNOVÁ, *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620 – 1671)*, Sborník archivních prací 35, 1985, s. 518-521.

evidovaly uprázdněné nebo dlouhodobě neosazené fary a měly za úkol je znovu obsadit, byli po ruce vhodný kandidát, nebo přiřčenit jejich obvod k jiným farnostem.⁹⁷

Příslušné práce měli vykonávat nejprve duchovní členové komisí společně s misionáři, obvykle řeholníky, nejčastěji členy Tovaryšstva Ježíšova. Pokud by se komisaři setkali s neochotou či odporem místních obyvatel, měli zasáhnout světští členové, nezdědka s pomocí vojska. Tak docházelo k nechvalně známým dragonádám. Komisaři nechávali ve městech rozmístit vojenské posádky a do domů měšťanů, kteří odmítali přestoupit ke katolictví, nechávali na jejich náklady ubytovat vojáky. Hrubým zacházením s městským obyvatelstvem prosluli především vojenští velitelé Martin de Hoeff – Huerta, Baltazar Marradas a plukovník Breuner.⁹⁸ Jan Jiří Harant v Pamětech popisuje postup komisařů a v některých případech zásahy Huertova vojska v Táboře, Písku, Sušici, Domažlicích a podrobně v Klatovech.⁹⁹ Všechny tyto zprávy se datují do roku 1625. O následujícím roce kronikář poznamenal, že toho roku v zimě „nic více se v Čechách nevykonávalo, nežli převeliké nucení, jak v městech, v městečkách i ve vsích, lidí všech napořád (..) od náboženství evangelického k náboženství pod jednou; což mnozí to činili, téměř na větším díle však nedůvěrně; jiní taky, však na mále, z některých míst proto odcházeli.“¹⁰⁰ V dubnu 1626 nařídil císař s konečnou platností všem příslušníkům městského stavu, aby se stali katolíky nebo se do dvou měsíců vystěhovali ze země.¹⁰¹

Pražský arcibiskup Arnošt z Harrachu protestoval proti nasazování vojska, neboť takový postup hodnotil jako zásahy světské moci do sféry své vlastní pravomoci. Osobně dával rovněž přednost mírnějším metodám.¹⁰² Chování komisí vyvolávalo pochopitelně také protesty vrchností, bez ohledu na jejich vyznání.¹⁰³ Na základě všech těchto stížností císař ediktem z 2. června 1626 zmírnil podmínky obracení měšťanů, především zapověděl, aby byli nadále k přestupům donucováni vojskem a neměly jim být odnímány statky. Ti, kteří již odešli za hranice, dostali možnost prodat svůj nemovitý majetek. Pokud odešli na území, která nebyla s Ferdinandem II ve válečném stavu, jako například Sasko, směli se za tímto účelem

---

⁹⁷ Tamtéž, s. 521. Doplnování farní sítě představovalo skutečný problém vzhledem ke značnému počtu neosazených far. Jak uvádí zmíněná studie, v plzeňském kraji jich bylo zjištěno 81 oproti 69 obsazených. V jiných krajích byl jejich poměr ještě nepříznivější.

⁹⁸ F. KRÁSL, *Arnošt, hrabě Harrach*, s. 32-35. K postupu v jednotlivých městech tamtéž, s. 36-57, též T. BÍLEK, *Reformace katolická*, s. 53-69. Hrabě Arnošt Vojtěch z Harrachu nastoupil do úřadu arcibiskupem v roce 1622, v roce 1626 získal titul kardinála.

⁹⁹ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s.20-21.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 21-22.

¹⁰¹ T. BÍLEK, *Reformace katolická*, s. 64.

¹⁰² Hanuš OPOČENSKÝ, *Protireformace v Čechách po Bílé Hoře*, Praha 1921, s. 17-18. Ke sporům mezi panovníkem a církevní mocí v té době viz ČÁNOVÁ, *Vývoj správy pražské arcidiecéze*, s. 528.

¹⁰³ F. KRÁSL, *Arnošt, hrabě Harrach*, s. 60.

vrátit na tři měsíce. Emigranti do jiných zemí povolení k návratu nedostali, ale směli prodeji uskutečnit skrz prostředníky, které si zvolili.¹⁰⁴

V říjnu toho roku se konaly ve Vídni porady panovníka, císařských radů a předních církevních hodnostářů, týkající se církevních záležitostí v českých zemích. Mezi jinými se jich účastnili Vilém Slavata, kardinál Ditrichštejn, páter Lamormain a pražský arcibiskup. K základním tématům těchto porad patřila otázka, jakým způsobem nakládat s jinověrci, dále způsoby upevnění katolické víry a otázka restitucí bývalých církevních statků.¹⁰⁵ Vznikly postupně tři odlišné koncepce vypracované Harrachem společně s apoštolským misionářem pro Čechy Valeriánem Magnim, okruhem císařových radů a páterem Lamormainem.¹⁰⁶ Na císařovu výzvu byla posléze na dalším zasedání vypracován výsledný plán pro české místodržitelství, schválený císařem 5. února 1627. Vznikla nová reformační komise sestávající z pražského arcibiskupa, nejvyššího komořího zemského hraběte Jaroslava Bořity z Martinic, zemského sudího a prezidenta nad apelacemi Bedřicha z Talmberka a nejvyššího písaře Kryštofa Vratislava z Mitrovic. Na krajské úrovni měly působit jí podřízené (subdelegované) komise vedené opět zástupci arcibiskupa a císařskými komisaři, členy panského stavu. Na rozdíl od komisí vytvořených před třemi lety působili v kraji oba společně. Spolupracovali s krajskými hejtmany a také městské rady a místní vrchnosti byly povinny podporovat jejich činnost. Města, v nichž komisaři působili, hradila veškeré jejich výlohy. Zástupci panovníka svolávali obyvatelstvo na radnice větších měst v kraji, kde jim přečetli příslušný císařský výnos o obnově (katolického) náboženství v zemi. Zatímco zatvrzelé napomínali a poskytovali jim lhůty k přestupu nebo odchodu ze země, těm, kteří bylo ochotní k přestupu, promíjeli účast na vzpouře a městům jako celku udělovali zpět odňatá práva a majetek. Duchovní komisaři do krajů znovu uváděli kazatele, kteří měli vyučovat měšťany a poddané katechismu, dále pátrali po kacířských či jiných zakázaných spisech, pokračovali v kontrolách far a obnově farní sítě a rovněž měli zařizovat případné oddávky a pohřby nekatolíků. Oproti svým předchůdcům již neměli nařízeno odstraňovat z far predikanty, neboť nekatoličtí kazatelé, kteří stále žili v českých zemích, působili již jen v ústraní.¹⁰⁷ Před odchodem z města v něm komisaři zanechali zástupce, aby jim podávali hlášení. Sami pak o výsledcích svého působení informovali královskou kancelář.¹⁰⁸

¹⁰⁴ T. BÍLEK, *Reformace katolická*, s. 72.

¹⁰⁵ K tomu především Hynek KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha s dvorem císařským roku 1626-27 v příčině náboženství*, Český časopis historický 4, 1898, s. 389-410, též F. KRÁSL, *Arnošt, hrabě Harrach*, s. 64-66. Čtvrtá otázka, týkající se vysokých škol, projednána nebyla.

¹⁰⁶ Podrobně o tom H. KOLLMANN, *Jednání kardinála Harracha s dvorem císařským*, s. 400-407.

¹⁰⁷ E. ČAŇOVÁ, *Vývoj správy pražské arcidiecéze*, s. 531.

¹⁰⁸ F. KRÁSL, *Arnošt, hrabě Harrach*, s. 66-68, T. BÍLEK, *Reformace katolická*, s. 75-76.

Pro území frýdlantského vévodství Albrechta z Valdštejna byly opět zřízeny zvláštní, nezávislé komise sestávající pouze ze světských osob. Specifickým případem bylo Chebsko. Původně říšské území patřilo sice k českému království, ve sféře duchovní správy však nepodléhalo pravomoci pražského arcibiskupa, neboť náleželo k řezenského biskupství. Komisaře pro tuto oblast tedy jmenoval pouze císař se souhlasem biskupa, který si pouze vymínil výlučné právo obsazovat fary. Také v těchto komisích chyběli duchovní.¹⁰⁹

Ještě dříve, než byly komise dotvořeny a mohly začít fungovat, přikročil Ferdinand II. k dalšímu zásadní změně, která zbývala k tomu, aby byly Čechy sjednoceny ve víře. Výlučně katolická měla být i česká šlechta.¹¹⁰ Úkolem nových reformačních komisí měla být právě evidence nekatolických šlechticů a jejich rekatolizace.

Ačkoliv nekatoličtí duchovní byli vypovězeni i z šlechtických patrimonií a krajské komise se zaměřovaly též na poddané šlechty, samotní příslušníci panského a rytířského stavu dosud nebyli podrobena přímému nátlaku, aby vyznávali všichni stejnou víru jako panovník a nyní i ostatek země. Skutečnost, že od vrchnosti, která sama není katolická, nelze očekávat přílišnou podporu v tlaku na poddané, byla argumentem, na který stále poukazovali papežský nuncius a kardinál Harrach.¹¹¹ Formálně bylo nekompromisní řešení, tedy model státu, v němž se připouští pouze jedno vyznání, zakotveno v Obnoveném zřízení zemském. 26. července oznámil císař, že reformace se bude nadále provádět i v panském a rytířském stavu, což došlo naplnění v mandátu vydaném na den svatého Ignáce z Loyoly, 31. července. Obsahoval nařízení všeobecné reformace, jmenovitě obou šlechtických stavů. Páni a rytíři nekatolických vyznání neměli být od té doby v zemi trpěni a pokud by ve své víře setrvali, bylo jim nařízeno opustit zemi do šesti měsíců od data vydání mandátu. Sirotci, včetně těch, naopak v zemi museli zůstat a měli mít ustanoveny katolické poručníky. Chlapci měli být zapsáni do jezuitských škol. Opatření se vztahovala rovněž na děti nekatolických vdov. Jejich matky měly samy povoleno odejít, ale děti s sebou nesměly brát.¹¹²

Na četné žádosti, odůvodněné některými šlechtici potřebou delšího času k tomu, aby se poučili o katolickém náboženství, císař prosincovým patentem prodloužil lhůtu o dalších šest měsíců, do konce května roku 1628.¹¹³

Ve většině krajů zahájily komise svou činnost teprve počátkem nového roku. Nejvyšší komise předem provedla prostřednictvím krajských hejtmanů evidenci osob nekatolických

¹⁰⁹ K tomu E. ČÁŇOVÁ, *Vývoj správy pražské arcidiecéze*, s. 533.

¹¹⁰ Jak zdůraznil J. Mikulec, v roce 1627 panovník dopěl ke „konečnému řešení české otázky.“ J. MIKULEC, *Rekatolizace šlechty v Čechách*, s. 58-60.

¹¹¹ T. BÍLEK, *Reformace katolická*, s. 170.

¹¹² Tamtéž, s. 172.

¹¹³ Tamtéž, s. 171-172.

vyznání ve všech oblastech.¹¹⁴ Komisaři přečetli přítomným druhý císařský mandát o obnově náboženství v zemi z 6. prosince 1627. Poté si předvolávali jednotlivé šlechtice, zjišťovali jejich rozhodnutí, domlouvali neochotným a poté jim předkládali k podpisu revers, že se dostaví k velikonočnímu přijímání nebo že odejdou v předepsaném termínu ze země. Těm, kteří se zavázali přestoupit, potom rozdávali příručky katechismu.¹¹⁵ Poddaní byli naproti tomu na shromáždění obvykle zastupováni jenom rychtářem, v některých případech komisaři pouze oznámili vrchnostenským úředníkům, že mají poddaní přestoupit.¹¹⁶ Hranice působnosti duchovních a světských delegátů se zcela nepřekrývaly. Jestliže byl duchovní komisař, který se objevil v Klatovech, delegován pro Chrudimsko, Čáslavsko, Bechyňsko, Plzeňsko a Prácheňsko, sféra působnosti jeho světských souputníků zahrnovala pouze Bechyňsko, Plzeňsko a Prácheňsko. Pro tyto kraje byli jmenováni Jan Platejs z Platenštejna, kanovník metropolitní kapituly svatovítské, dvorský sudí Jindřich Libštejnský z Kolovrat a Jan Vratislav z Mitrovic. Pro plzeňský kraj měli přiděleno osm pomocníků.¹¹⁷ Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdruzic s rodinou byli obesláni na sjezd v Klatovech dne 3. dubna. V komisi byl zastoupen místo Vratislava, jmenovaného původně, podkomoří Přibík Jeníšek z Újezda a komisaře doprovázeli tři kněží, mezi nimi známý katolický misionář Albrecht Chanovský z Dlouhé Vsi.¹¹⁸ Jan Jiří zaznamenává v Pamětech podrobně průběh tohoto sjezdu.¹¹⁹ Zatímco on s manželkou se přihlásili k těm, kteří setrvávají ve svém náboženství a odejdou ze země, jeho syn Jiří Fridrich a sestra Mandaléna Klenovská se uvolili přijmout katolictví a synovec Jan Jiří mladší se zavázal vyučit se katolickému katechismu do příštích Velikonoc.¹²⁰

Ani nově vyměřená lhůta nestačila k tomu, aby všichni nekatolíci z řad šlechticů odešli nebo přestoupili.¹²¹ Ještě po jejím uplynutí bylo stanoveno v dalších instrukcích komisím, aby šlechtici, kteří dosud neuposlechli, odešli během šesti dnů pod trestem žaláře. Ti, kteří by se rozhodli přestoupit, směli zůstat a vybrat si učitele katechismu, ale do měsíce se museli stát katolíky. Vdovy, které se zavázaly přijmout katolictví, dostaly lhůtu dalších šesti měsíců na učení katechismu, po ten čas však nesměly spravovat své statky ani vychovávat děti. Aby

¹¹⁴ Vincenc OEHM (ed), *Protokol reformační komise, konané roku 1628 v krajích Bechyňském, Prácheňském a Plzeňském*, Věstník Královské české společnosti nauk 28, 1897, s. 2, viz též F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 30.

¹¹⁵ V. OEHM, *Protokol reformační komise*, s 3 - 5, F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 33. Jan Jiří tyto příručky otevřeně označuje za „plné pletich a natahování neprávě Písma k ustanovení lidskému.“

¹¹⁶ E. ČÁŇOVÁ, *Vývoj správy pražské arcidiecéze*, s. 532.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 529.

¹¹⁸ V. OEHM, *Protokol reformační komise*, s. 1.

¹¹⁹ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s.32-33.

¹²⁰ V. OEHM, *Protokol reformační komise*, s. 25-26.

¹²¹ O případech osob, které se pokoušely ještě léta po vydání svatoignáckého mandátu setrvat v zemi a zachovat si přitom nekatolické vyznání, podrobněji J. MIKULEC, *Rekatolizace šlechty v Čechách*, s. 140.

zůstaly osoby, které se připravovaly k přestoupení, pod neustálým dohledem, měli jejich učitelé o své činnosti podávat komisařům hlášení jednou nebo i dvakrát týdně.¹²² Pozdější rezoluce směřovaly nejen proti setrvávajícím nekatolíkům, ale i proti případným navracejícím se emigrantům. V roce 1629 stanovil Ferdinand II. podmínky, za nichž se emigranti budou smět vrátit. Trvalý návrat byl podmíněn přestupem ke katolictví, nekatolíci však mohli dostat povolení ke krátkodobému pobytu k uspořádání svých záležitostí a prodeji majetku. Emigranti měli zaslat císaři prosbu s uvedením důvodů k návratu a zavázat se, že okamžitě po příchodu předstoupí před komisaře a dají se poučit od duchovních. Pokud se nestali katolíky, směli se zdržet obvykle čtyři neděle. Návrat bez povolení se však trestal žalářem. Peníze za prodané statky si emigranti nesměli odvézt s sebou za hranice. Místo toho jim měly být vypláceny v ročních důchodech. Pokud jejich statky dosud spravovali zástupci, byli povinni prokázat, že majitelé opustili zemi.¹²³

Nové komplikace přinesl saský vpád do Čech na počátku švédské války a s ním spojené, dočasné návraty četných emigrantů. Situace si vynutila nová opatření po uzavření pražského míru v roce 1635, jak dokládaly četné patenty proti navrátilcům a nová prodlužování lhůt k přestupům pro nekatolíky.¹²⁴ V září roku 1637 stanovil nový český král Ferdinand III pro šlechtice posledních šest měsíců pro přijetí katolické víry. I tato lhůta, plánovaná jako definitivní, byla znovu prodlužována. Nanovo dostali nekatolíci příkaz k odchodu v únoru 1639.¹²⁵ Konečně po vestfálském míru poskytl císař emigrantům nanovo povolení k návratu, avšak opět pouze pod podmínkou přestoupení. Navrátilším se emigrantům neměly být navraceny statky, s výjimkou těch, kteří je ztratili teprve po roce 1630 za příklon k švédské nebo saské straně.¹²⁶

---

¹²² F. KRÁSL, *Arnošt, hrabě Harrach*, s. 99.

¹²³ Tamtéž, s. 102-103.

¹²⁴ H. OPOČENSKÝ, s.25.

¹²⁵ Tamtéž, s. 26.

¹²⁶ Tamtéž, s. 30.

2. Jan Jiří Harant a pobělohorský exil

a) O českém vystěhovalectví po Bílé hoře obecně

Pobělohorská emigrace nebyla zdaleka první vlnou vystěhovalectví z českých zemí z náboženských důvodů. Pokud pomíneme mnohem starší případy z éry husitství, které se týkaly katolíků a omezíme se na české nekatolíky, proběhlo první vystěhovalectví, početně ovšem mnohem slabší, v polovině šestnáctého století. Po mandátu Ferdinanda I proti jednotě bratrské z května roku 1548, obnovujícím starší nařízení namířená proti tomuto vyznání, odešli ze země někteří čeští bratři, především ze severních a východních Čech, z panství zabraných panovníkem po likvidaci prvního stavovského odboje.¹²⁷ Přijali pozvání pruského vévody, aby se usídlili na jeho území. Během cesty přes polské území zůstávali někteří z nich v této zemi. Mnozí se usazovali v Poznani a okolních osadách, odkud však byli vytlačeni odporem místního duchovenstva a posléze nařízením polského krále. Trvalejší útočiště našli naproti tomu v Lešně. Zbylí čeští bratři dorazili do hohenzollernských Prus a založili tam náboženské sbory ve dvaceti šesti osadách.¹²⁸ Zatímco zdejší odnože jednoty bratrské zřejmě postupně zanikly a splynuly s místní evangelickou církví, v Polsku se udržely déle a během druhé poloviny šestnáctého století se početně a místně rozšířily, především díky podpoře některých šlechtických rodů. Většina sborů se začlenila do evangelické církevní organizace, zachovala si však autonomii v jejím rámci. Jejich postavení se však postupem času zhoršovalo vlivem katolických, především jezuitských misíí a přívratem některých vrchností ke katolicismu v jeho netolerantní podobě.¹²⁹ Přesto zůstaly na polském území významné bratrské základny, které se staly cílem nových vystěhovaleckých proudů v pobělohorské době.

Mnohem početnější byla emigrace z českých zemí, kterou vyvolala porážka stavovského povstání a následná opatření Ferdinanda II, popsaná stručně v předcházející kapitole. Jak už tato věta naznačuje, zdaleka nešlo o jednotný proces. Přinejmenším je zapotřebí odlišit první vystěhovaleckou vlnu, která následovala bezprostředně po bitvě na Bílé hoře, od pozdějších hromadných emigrací zapříčiněných stoupajícím nátlakem na nekatolické obyvatelstvo, aby

---

¹²⁷ K tomu Ferdinand HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století zvláště na Žitavsku*, in: Antonín FRINTA, Hugo ROKYTA (ed.), *Žitavsko v českých dějinách*, Praha 1947, s. 103.

¹²⁸ Tamtéž, s. 104.

¹²⁹ Tamtéž, s. 105.

změnilo vyznání nebo opustilo zemi. V prvním případě odcházeli emigranti především z důvodů politických a ve většině případů neměli možnost volby.¹³⁰

Tato vlna zahrnovala především osoby, které se přímo podílely na stavovském povstání, včetně velké části jeho hlavních strůjců a aktérů. Na českém území by je s největší pravděpodobností čekaly tresty smrti nebo doživotní žaláře jako jejich spojencům, kteří se včas nezachránili, ostatně někteří z nich byli odsouzeni v nepřítomnosti. Byli to především vojenští velitelé, vysocí zemští úředníci, právníci a lékaři. První z nich odešli ze země přímo s prchajícím Fridrichem Falckým, včetně nejvyššího kancléře a vůdce stavovského direktoria Václava Viléma z Roupova, nejvyššího purkrabího Bohuchvala Berky z Dubé a Františka Bernarda Thurna.¹³¹ „Zimního krále“ doprovázeli příslušníci jeho českého dvora, z nichž část ho následovala až do Nizozemí, další, které si již nemohl dovolit vydržovat, se usadili např. ve Frankfurtu nad Odrou.¹³² Ostatní z této první vlny odešli za hranice ke konci roku 1620 a počátkem příštího roku.

Po nich následovali mezi lety 1621 a 1624 nekatoličtí duchovní a učitelé. Rovněž oni odcházeli zcela nedobrovolně, na základě vypovídacích dekretů. Jak bylo nastíněno výše, byli vyháněni postupně, s ohledem na druh vyznání a teprve v roce 1624 museli opustit i šlechtické pozemky.¹³³ Od roku 1624 začali ve větším počtu odcházet měšťané, donucení sérií nařízení proti nekatolíkům a činností komisí doplněných vojenskými oddíly. Jejich odchody lze zhruba ohraničit lety 1624 a 1628, ačkoliv pokračovaly v menší míře i později. Konečně po vydání mandátu na svatého Ignáce 1627 je následovali nekatoličtí šlechtici, v největší míře v letech 1628 a 1629. K nim patřila i rodina Jana Jiřího Haranta a část šlechty ze sousedství, která odešla společně s nimi. Stejně jako měšťané odcházeli tito exulanti z vlastní vůle, neboť mohli volit mezi exilem a přestupem na katolickou víru.

Situaci v českých zemích dočasně zvrátil saský vpád za švédské války a s ním spojené návraty vystěhovalců. Valná většina těchto navrátilců odešla po stažení Sasů znovu za

---

¹³⁰ B. Šindelář proto uvádí tři hlavní vlny emigrace, první bezprostředně po Bílé hoře, druhou po vydání Obnoveného zřízení zemského a mandátu ze 31. července 1627, třetí po Valdštejnově pádu a následně po uzavření pražského míru, viz Bedřich ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír a česká otázka*, Praha 1968, s. 34. Tato periodizace ovšem pomíjí vypovězení nekatolických duchovních a především četné emigrace měšťanů, k nimž docházelo ještě před vydáním obou dokumentů v roce 1627 (k tomu přehledně T. BÍLEK, *Reformace katolická*, s. 53-69, F. KRÁSL, *Arnošt, hrabě Harrach*, s. 36-57). Odchody měšťanů před vydáním svatoignáckého mandátu opomíjí ve své periodizaci českého exulantství též V. Ruhland, viz Volker RUHLAND, *Bömische Exulanten in Kursachsen und der Dreissigjährige Krieg*, Dresdner Hefte 48, 1996, s. 12.

¹³¹ F. HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století zvláště na Žitavsku*, s. 107.

¹³² Tamtéž, s. 106.

¹³³ E Winter ve své periodizaci zahrnuje jejich vyhnání do první vlny emigrace, kterou tak datuje mezi léta 1620 a 1627. Eduard WINTER, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert. Beiträge zur Geschichte der hussitischen Tradition*, Berlin 1955, s. 14.

hranice.¹³⁴ Novou, početně omezenější vlnu emigrací vyvolaly zásahy proti stoupencům Albrechta z Valdštejna po jeho pádu v roce 1634.¹³⁵ Vystěhovalci se pokoušeli o návrat ještě v pozdějších letech třicetileté války, v roce 1639 se například po zpusťování saské Pirny Švédy značná část zdejších Čechů připojila k vojsku, v němž ostatně bojovali také jejich krajané a následovala je do Čech. Po ústupu švédské armády však museli rovněž odejít za hranice.¹³⁶ Za těmito pokusy učinil konečnou tečku vestfálský mír. Tím se uzavírá kapitola emigrací způsobených porážkou stavovského povstání se všemi jejími důsledky. K emigracím z náboženských důvodů v nevelké míře docházelo ve druhé polovině 17. století i v průběhu století následujícího až do vydání tolerančního patentu.

Čeští emigranti odcházeli zvláště v prvních letech do těsného sousedství rodné země. Doufali ve změnu situace, vítězství protestantské strany ve válce, a tedy v brzký návrat domů. Nejčastěji se rozhodovali pro blízké Sasko a pro země, které náležely do svazku Koruny české, ale dosud v nich platila jistá náboženská tolerance, tedy Horní Lužici a Slezsko. Vystěhovalci ze západních Čech volili cestu přes průsmyky v Krušných horách, ti ze severních a středních Čech většinou podél Labe nebo severovýchodní část Krušných hor, východočeští exulanti směřovali do Lužice, především do Žitavy.¹³⁷ Členové jednoty bratrské obvykle odtud pokračovali do Polska. Z východních Čech a především z Moravy odcházeli utrakvisté a čeští bratři do Uher.

Mnohá města podél českých hranic, především v krušnohorské oblasti, se tak stala středisky českých emigrantů. Největší význam měly Pirna, Drážďany, Freiberg, dále Annaberg, Marienberg, Schneeberg, Cvikov a některá další města a městečka.¹³⁸ Především Pirna se stala oblíbeným cílem. V roce 1629 zde podle městské rady žilo 2123, v roce 1634 asi 2500.¹³⁹ Mezi zdejšími Čechy vynikal především známý spisovatel Pavel Stránský ze Záp, který však v roce 1635 přesídlil do Polska, kronikáři Jiří Kezelius Bydžovský a Václav Nosidlo z Geblic, všichni tři původem měšťané z Litoměřic, a konečně český luteránský kazatel a teolog Samuel Martinius z Dražova. Význam Pirny podtrhovala skutečnost, že místní exulantská obec dostala jako jediná v Sasku povolení kurfiřta a drážďanské konzistoře

¹³⁴ K tomu např. Antonín REZEK, *Dějiny saského vpádu do Čech (1631 – 1632) a návrat emigrace*, Praha 1889. O významu saského vpádu pro český exil v Sasku pojednává E WINTER, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland*, s. 34 – 38.

¹³⁵ B. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír a česká otázka*, s. 34.

¹³⁶ Lenka BOBKOVÁ, *Pobělohorský exil v Sasku a možnosti jeho dalšího výzkumu*, in: Michaela HRUBÁ (ed.), *Víra, nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku*, Ústí nad Labem 2001, s. 89.

¹³⁷ E. WINTER, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland*, s. 12.

¹³⁸ Tamtéž, s. 13, 15.

¹³⁹ V. RUHLAND, *Böhmische Exulanten in Kursachsen*, s. 15, 17. Podrobný výčet podává L. BOBKOVÁ, *Pobělohorský exil v Sasku a možnosti jeho dalšího výzkumu*, s. 78 – 79.

k vytvoření vlastního církevního sboru v rámci luteránské církevní organizace. Jeho představeným se stal právě Samuel Martinus.¹⁴⁰ Protože česká obec v Pirně navíc disponovala vlastní tiskárnou, stalo se město skutečným duchovním centrem českého exilu v Sasku.¹⁴¹ V roce 1639 však byla Pirna vypleněna a zničena švédským vojskem a naprostá většina Čechů ji opustila. V té době naopak vzrostla obec v Drážďanech, ve dvacátých letech nepočtená. Výstavné město na Labi, sídlo saského kurfiřta, přitahovalo zprvu především šlechtu, Jan Jiří Saský ostatně podroboval příchozí přísné kontrole, aby se v Drážďanech neusazovaly nuzné osoby. Z dalších saských měst je potřeba jmenovat ještě alespoň Annaberg, neboť zdejší exulantská obec spravovala významnou školu, do níž se soustřeďovali žáci z mnoha okolních obcí.¹⁴² K saským střediskům v podstatě náležela i Žitava v Lužici, na území, které bylo drážďanským akordem mezi císařem a kurfiřtem Janem Jiřím z roku 1621 svěřeno pod saskou správu a na základě pražského míru 1635 postoupeno Sasku. Toto město mělo význam především jako zastávka na cestě do vzdálenějších středisek ve Slezsku a Polsku, ačkoliv se nemálo exulantů usadilo přímo v ní. Stojí za pozornost, že jich v roce 1628 k nemalé radosti žitavské městské rady odešla velká část do Polska, ale zanedlouho je nahradili noví příchozí.¹⁴³

Zdánlivě výhodným územím pro vystěhovalce bylo Slezsko, neboť drážďanský akord zaručoval zdejším luteránům svobodu vyznání. Nově příchozí tam však nebyli přijímáni s ochotou a museli se podrobit četným omezením. Neměli povoleno ani vykonávat řemesla.¹⁴⁴ Po uzavření saského míru navíc využil císař nově nabyté převahy k tomu, aby posílil pozice katolického vyznání i v této ze svých zemí. Drážďanský akord doplnil tzv. vedlejším recesem k pražskému míru, omezujícím privilegia slezských luteránů pouze na knížectví, která bezprostředně nepodléhala královské komoře, s výjimkou Minsterberska. Náboženská svoboda tak zůstala zachována pouze v Lehnici, Břehu, Olešnici a městě Vratislavi.¹⁴⁵ Vestfálský mír, přes usilovné snahy slezských evangelíků během předcházejících jednání, přinesl jen menší změnu k lepšímu. Luteráni měli být nadále trpěni i na ostatním slezském území, směli navštěvovat bohoslužby za hranicemi a zřídit si na vlastní náklady tři kostely, v Hlohově, Svídnici a Javoru.¹⁴⁶

¹⁴⁰ O tom E. WINTER, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland*, s. 26-29.

¹⁴¹ L. BOBKOVÁ, *Pobělohorský exil v Sasku a možnosti jeho dalšího výzkumu*, s. 77.

¹⁴² Georg LOESCHE, *Die böhmischen Exulanten in Sachsen*, Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des protestantismus in ehemaligen Österreich 42 – 44, Wien, Leipzig 1923, s. 110.

¹⁴³ E. WINTER, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland*, s. 32-33.

¹⁴⁴ B. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír a česká otázka*, s. 39.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 50-51, 170. V břežském knížectví se usídlili někteří čeští bratři, viz F. HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století zvláště na Žitavsku*, s. 116.

¹⁴⁶ B. ŠINDELÁŘ, *Vestfálský mír a česká otázka*, s. s. 344.

Naproti tomu Polsko představovalo již tradiční cíl především pro emigranty z řad jednoty bratrské. V Sasku a Lužici nebylo jejich náboženství tolerováno. Pokud jde o Polsko, oproti šestnáctému století se v něm sice náboženské poměry přiosvětlily, početné skupiny českých bratří však dosud nacházely útočiště na panství některých velmožů, především knížat Radziwillů a Leszczyńských. Zdejší exilové komunity, jmenovitě Lešno, jsou v povědomí dnešní české společnosti daleko nejznámější, jistě především díky tomu, že ve jmenovaném městě od roku 1628 po mnoho let žil a působil „učitel národů“ Jan Amos Komenský a napsal zde některá ze svých děl.¹⁴⁷ Protože Lešno nemohlo pojmout všechny přistěhovalce, odesílal je zdejší pozemkový držitel kníže Rafael Leszczyński do Baranova a litevské Wlodawy. Počet českých bratrů ve všech třech obcích dohromady činil asi 1000 osob.¹⁴⁸ Kromě toho se exulanti usazovali v Ostrorogu, Kobylině, Skocích a v Toruni, tam jmenovitě známý lékař Matyáš Borbonius z Borbenheimu, který původně odešel do Žitavy.¹⁴⁹ Nelze vynechat ani oblast Královských Prus, která však v této době spadala již pod švédský vliv. Zdejší dočasné exulantské centrum, sice nepřilíš početné, ale politicky významné, se vytvořilo v Elbingu na pobřeží Baltského moře. Pobývala tu značná část českých exulantů, kteří vstoupili do služeb Švédska, především generál Jindřich Matyáš Thurn a jeho syn František Bernard, Vilém z Valdštejna, Zdeněk z Hodic, rovněž dějepisec Pavel Skála ze Zhoře.¹⁵⁰ Jan Amos Komenský tam žil mezi lety 1642 a 1648, v období, kdy byl v těsných kontaktech se švédskou diplomacií a psal pedagogické příručky pro Luise de Geera.¹⁵¹ Elbing tehdy představoval pojítko mezi českým exilem a vzdáleným Švédskem.

Poměrně velké množství českých a moravských vystěhovalců zamířilo do uherského království, zejména na území dnešního Slovenska. Podobně jako v Polsku také zde vládly dosud uvolněnější náboženské podmínky, ostatně většina uherského obyvatelstva vyznávala luterství nebo kalvinismus. Náboženskou svobodu v zemi nově potvrdil sněm v roce 1618.¹⁵² Jako první sem přicházeli moravští novokřtění již v roce 1622, po nich vyhnání duchovní

---

¹⁴⁷ O české obci v Lešně pojednává tedy zejména komeniologická literatura, základní informace podávají např. Jan KUMPERA, *Jan Amos Komenský, poutník na rozhraní věků*, Ostrava 1992, především s. 57-59, 61-63 a d. a Josef POLIŠENSKÝ, *Komenský, muž labyrintů a naděje*, Academia Praha 1996, především s. 51-62. Podrobně k tomu Marie BEČKOVÁ, *Postavení Komenského a Jednoty v Polsku*, in: Jan Amos Komenský a Polsko. Sborník příspěvků, Praha 1975, s. 25-44, táž autorka: *Jan Amos Komenský a Polsko*, Praha 1983.

¹⁴⁸ F. HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století zvláště na Žitavsku*, s. 115.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 128. O společnosti exulantů v Elbinku též Otakar ODLOŽILÍK, *Povstalec a emigrant*, Londýn 1944, s. 44

¹⁵¹ J. KUMPERA, *Jan Amos Komenský, poutník na rozhraní věků*, s. 88-101, samostatnou studií je např. práce Jana SKUTILA *Ke Komenského pobytu v Elbogu v letech 1642 – 1648*, *Studia Comeniana et historica* 42, 1990, s. 113-117.

¹⁵² Peter KÓNYA, *Čeští exulanti v Prešově v prvej polovině 17. storočia*, in: Michaela HRUBÁ (ed.), *Víra, nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku*, Ústí nad Labem 2001, s. 117, 118.

kolem roku 1624 a hlavní vlna z východních Čech a Moravy od roku 1627.¹⁵³ Podobně jako v Sasku také zde si vybírali především města nedaleko hranic s Moravou, tedy v západní Trenčínské župě. Mezi jinými to byly Trenčín, Skalice, Holíč, Nové Město nad Váhem a další, též Žilina a okolní obce (Svatý Mikuláš, Svatý Ondřej, Levoča, Kežmarok, Markušovce). Bratrská šlechta se usazovala především v Prešpurku. V Levoči a Trenčíně disponovali Češi vlastní tiskárnou.¹⁵⁴ K vzdálenějším střediskům patří Prešov, v němž jsou sice doloženi především německy mluvící přistěhovalci ze Slezska, lze však předpokládat i přítomnost menší české komunity.¹⁵⁵ Počet Čechů v obcích byl poměrně nízký,¹⁵⁶ ačkoliv podle odhadů jich na severu Uher žilo kolem dvou tisíců.¹⁵⁷ Se zdejšími obcemi navázal vztah i J. A. Komenský během svých cest do Sedmihradského knížectví.¹⁵⁸

Výčet zemí a krajů, do nichž přicházeli čeští emigranti v době třicetileté války tím zdaleka není uzavřen, do jmenovaných oblastí však přicházeli hromadně, zatímco jiné země, Nizozemí, Anglie, Švédsko, Dánsko a různé části německé říše vzhledem k větší vzdálenosti nepředstavovaly tak časté cíle. Plán generála Thurna ve spolupráci se švédským králem Gustavem Adolfem na osídlení Ingrie, krajiny v okolí pozdějšího Petrohradu, na konci dvacátých let, neměl úspěch¹⁵⁹, čeští vystěhovalci však pronikli do země ještě vzdálenější, na severoamerický kontinent.¹⁶⁰ V pozdější době, zejména v osmnáctém století, nabylo na významu Braniborsko, především Berlín, trvalým cílem především pro uprchlíky ze severočeského pohraničí zůstávaly luteránská knížectví ve Slezsku.¹⁶¹ Obecně lze říci, že se emigranti z českých zemích rozptýlili po celé protestantské Evropě a pronikli i do zámoří.

---

¹⁵³ F. HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století zvláště na Žitavsku*, s. 125.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 125 – 126.

¹⁵⁵ P. KÓNYA, *Čeští exulanti v Prešově v prvej polovině 17. storočia*, s. 124.

¹⁵⁶ Josef POLIŠENSKÝ, *Komenský, muž labyrintů a naděje*, s. 102.

¹⁵⁷ F. HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století zvláště na Žitavsku*, s. 127.

¹⁵⁸ P. KÓNYA, *Čeští exulanti v Prešově v prvej polovině 17. storočia*, s. 129, 130, J. POLIŠENSKÝ, *Komenský, muž labyrintů a naděje*, s. 102-103. Tématice se věnují studie ve sborníku *Zborník Jan Amos Komenský a Slovensko*, Košice 1971.

¹⁵⁹ O. ODLOŽILÍK, *Povstalec a emigrant*, s. 47 – 48, srv. F. HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století zvláště na Žitavsku*, s. 115.

¹⁶⁰ F. HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století zvláště na Žitavsku*, s. 130. Prvním osadníkem byl Augustin Heřman, původem z Prahy, v roce 1644. Usadil se v Marylandu, kde také založil panství Bohemia.

¹⁶¹ Emigraci v osmnáctém století se zabývá především Edita ŠTĚŘÍKOVÁ, obecně např. ve studii *Vztah českých emigrantů a jejich potomků k vlasti*, *Historické listy* 4, 1995, s. 12 – 18, k exilu do Slezska: *Z nouze o spasení; česká emigrace v 18. století do Pruského Slezska*, Praha 1992 a k emigraci v Berlíně: *Běh života českých emigrantů v Berlíně*, Praha 2000. Z dalších autorů např. Iva HEROLDOVÁ, *Život a kultura českých exulantů v 18. století*, Národopisná knižnice 5, Praha 1971 a E. WINTER, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert*, Berlin 1955.

b) Jan Jiří Harant na cestě do exilu

Jako převážná část emigrantů také Jan Jiří nemířil daleko za hranice. Protože však žil na Klatovsku, nehledal útočiště v Sasku nebo Lužici, ale na území německé říše, přiléhajícím k nedaleké jihozápadní zemské hranici. Zde se nevytvořila emigrantská centra, která by odpovídala městům na německé straně Krušných hor a Horní Lužici, což snad souviselo s menší mírou emigrací oproti severočeským a východočeským krajům.¹⁶² Možnosti k přesídlení byly ostatně velmi omezené tím, že jihozápadní Čechy sdílely převážný úsek hranice s katolickým Bavorskem a rekatolizovanou Horní Falcí. Někteří, především duchovenstvo z Pošumaví, odcházeli do říšských měst v bavorské oblasti, především do Řezna.¹⁶³ Jan Jiří s manželkou, pěti dětmi a děvečkou přijeli po dvou dnech cesty do Vohenstraussu, města ležícího v hornofalcké oblasti nedaleko od hranic přibližně na úrovni Rozvadova. Jan Jiří se nezmínil o tom, že by zde byli již nějakí čeští přistěhovalci. Zaznamenal si však, že po něm přijeli další lidé. Ještě téhož týdne to bylo několik příbuzných, které s nimi byly patrně domluvené, že pojedou na stejné místo: švagrová Anežka Harantová z Lažan, její dcera Anna Dorota Příchovská s nezletilými dětmi a Justýna Bechyňová provdaná Oudražská s dcerou Anežkou. O něco později do Vohenstraussu dorazili ještě další šlechtici z okolí Klatov, Jan Kašpar Tuchar ze Seberova s manželkou Marjanou z Dobrše a dětmi a ještě po několika týdnech Bohosud Koc z Dobrše.¹⁶⁴ Zpočátku se tedy jednalo pouze o malý počet osob, později se však Jan Jiří setkal s dalšími krajany.

Kraj, do něhož přišli, je nyní součástí Bavorska, tehdy však patřil ke knížectví falcko-neuburskému, takzvané „Mladé Falci“, kde vládla jedna z vedlejších větví falckých Wittelsbachů. „Mladá Falc“ vznikla z několika lén vydělených z majetku obou větví wittelsbašského rodu, falcké a bavorské, která přidělil císař Maxmilián I v roce 1505 nezletilým synům Ruprechta Falckého a vnukům Jiřího z Landshutu Ottovi Jindřichovi a Filipovi.¹⁶⁵ Jako mnoho jiných nescelených říšských státek sestávalo z více drobných území oddělených od sebe jinými teritorii. Jeho panovník sídlil v Neuburgu na Dunaji. Oblast

¹⁶² Podle údajů z: V. OEHM, *Protokol reformační komise*, s 21 – 29.

¹⁶³ Některé z nich uvádí Josef JIREČEK, *Literatura exulantův českých*, ČČM 48, 1874, s. 202.

¹⁶⁴ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 33 -34.

¹⁶⁵ Max SPINDLER, Andreas KRAUS, *Handbuch der bayerischen Geschichte, Dritter Band, dritter Teilband: Geschichte der Oberpfalz und des bayerischen Reichskreises bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, München 1995, s. 124 – 125. Vymezení, územní vývoj a posloupnost držitelů do poloviny 17. století jsou nejpřehledněji podány ve studii Franzisky NADWORNICEK *Pfalz – Neuburg*, in: Anton SCHINDLING, Walter ZIEGLER (ed.), *Die Territorien des Reichs im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500 – 1650, sv. 1: Der Südosten*, Münster 1992, s. 44 – 55. Vládcové Neuburska a Sulzbachu bývají v literatuře nazýváni jak falckrabaty, tak knížaty.

neuburského knížectví byla na počátku sedmnáctého století luteránská a její tehdejší vládce Filip Ludvík patřil k horlivým stoupcům tohoto vyznání mezi říšskými knížaty. Po jeho smrti v roce 1614 však převzal vládu jeho syn Wolfgang Vilém, který již před nástupem přestoupil ke katolicismu, především pod vlivem svého příbuzného Maxmiliána Bavorského, s jehož sestrou Magdalénou se oženil, a bavorských jezuitů.¹⁶⁶ Po svém nástupu razantně usiloval o návrat území, jež bezprostředně spravoval, do lůna katolické církve, zřejmě spíše z politických než osobních pohnutek.¹⁶⁷ V roce 1617 prohlásil katolictví otevřeně jediným zemským náboženstvím na území, které bývalo po 70 let luteránské.¹⁶⁸ Jeho rekatolizační úsilí se však ve svých počátcích nevztahovalo na nově nabyté evangelické území Jülich - Berg, které mu připadlo v roce 1614 jako dědický podíl z knížectví jülišsko-klévského¹⁶⁹. Rovněž území, které nepodléhalo jeho bezprostřední správě, tedy úděly spravované jeho mladšími bratry Augustem a Janem Fridrichem a vdovský majetek jejich matky v hlavním městě zůstávaly ušetřeny.¹⁷⁰ Wolfgang Vilém totiž zůstal jediným z rodiny, kdo změnil vyznání. Město Vohenstrauß s okolím se nacházelo v územním celku, který přináležel k Sulzbachu, oddělenému lénu položenému o něco východněji. To připadlo podle otcova ustanovení z roku 1606 Augustovi. Pro skupinku vystěhovalců ze západních Čech představovala luteránská enkláva ve falckých zemích nejbližší cíl.

Brzy se však ukázalo, že to nebyla dobrá volba. Wolfgang Vilém jakožto vládce celého státečku zahájil již v roce 1627 přes protesty obou mladších knížat a s podporou bavorského dvora rekatolizaci sekundogenitur. Pouze bratrům samotným ponechal právo na luterské bohoslužby na jejich dvorech, stejně jako své matce v Neuburgu.¹⁷¹ V témže čase vydal určitá opatření proti nekatolickým církvím v Jülich – Bergu, zde se však s ohledem na blízké Braniborsko neodvážil razantněji zasahovat a luteránství i kalvinismus si v oblasti zachovaly svou pozici.¹⁷² Za této situace nebylo brzy pro evangelické přistěhovalce místo ani v sekundogeniturách a Jan Jiří Harant a jeho druhové byli již po necelých třech měsících pobytu přinuceni k odchodu.¹⁷³ Zřejmě jim nebyly tamější náboženské poměry známy a vyvolili si Vohenstrauß skutečně pouze pro snadnou dostupnost.

¹⁶⁶ K okolnostem jeho přestupu viz F. NADWORNICEK, *Pfalz – Neuburg*, s. 50-51.

¹⁶⁷ Arno HERZIG, *Der Zwang zum wahren Glauben. Rekatholisierung vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Göttingen 2000, s. 60.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 63.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 64. Ke sporu o dědictví jülišsko-klévské a jeho řešení viz M. SCHINDLER, A. KRAUS, *Handbuch der bayerischen Geschichte* 3/3, s. 128-130.

¹⁷⁰ F. NADWORNICEK, *Pfalz – Neuburg*, s. 53.

¹⁷¹ M. SPINDLER, A. KRAUS, *Handbuch der bayerischen Geschichte* 3/3, s. 136.

¹⁷² Arno HERZIG, *Der Zwang zum wahren Glauben*, s. 64.

¹⁷³ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 34.

O několik let později se náboženské poměry v Mladé Falci radikálně změnily. Za švédské okupace mezi lety 1633 a 1634 bylo nejen v sekundogeniturách, ale na celém území falcko – neburského knížectví se souhlasem většiny obyvatel obnoveno luteránství. Jakmile se však švédské oddíly po porážce u Nördlingenu stáhly z jihovýchodu německé říše, přivedl Wolfgang Vilém svou zemi zpět ke katolictví.¹⁷⁴ Další změnu přinesla ustanovení vestfálského míru o náboženství v Říši. Náboženské poměry jednotlivých regionů měla být upraveny podle stavu v roce 1624. Vlastní Neubursko bylo tehdy již formálně katolické, zatímco obě sulzbašská léna dosud ne. Zatímco Wolfgang Vilém nadále trval na svém právu rozhodovat o náboženství na území pod svou vládou, syn a dědic Augusta ze Sulzbachu Kristián August využil mírových ustanovení k tomu, aby na svém lénu znovu zavedl luterství a rušil katolické kostely i přes protesty svého strýce.¹⁷⁵ V roce 1652 však uzavřel s jeho synem a nástupcem Filipem Vilémem dohodu, tzv. kolínského narovnání, potvrzující na území sulzbašských lén oficiální dvojvěří. Knížectví falcko-sulzbašské se o čtyři roky později vydělilo z neburského i jako politicky nezávislý celek.¹⁷⁶

Popsaný vývoj v sulzbašském údelu již nic nezměnil na dalších osudech vypovězených emigrantů z jihozápadních Čech. Jejich novým útočištěm se stalo město Hof a jeho okolí v oblasti Horních Frank, rovněž na pomezí s českým státem. Okolí Hofu patří do Vogtlandu (Fojtlandu), oblasti naproti Chebsku a Krušným horám sestávající z lén, které náležely různým vrchnostem. Stejně jako Vohenstrauss se rovněž Hof nyní nachází v Bavorsku, zatímco v tehdejší době náležel k markrabství kulmbašsko-bayreutskému, později nazývaném pouze podle druhé z obou rezidencí. Mělo status říšského knížectví a vládla zde jedna z vedlejších větví rodu Hohenzollernů. Jeho dějiny jsou úzce spjaty se sousedním markrabstvím Ansbach, neboť v obou knížectvích vládla táž větev rodu a období, kdy byla spojena pod vládou jednoho markraběte se střídala s obdobími, kdy byla rozdělena mezi sourozence. Obě vznikla v patnáctém století z obsáhlých rodových držav v této oblasti na základě ustanovení braniborského kurfiřta Fridricha I o rozdělení majetku mezi syny z roku 1437.¹⁷⁷ Ansbasko - kulmbašská linie Hohenzollernů vymřela v roce 1603 markrabětem Jiřím Fridrichem. Po jeho smrti připadla markrabství dvěma mladším bratrům braniborského

¹⁷⁴ F. NADWORNICEK, *Pfalz – Neuburg*, s. 54.

¹⁷⁵ M. SPINDLER, A. KRAUS, *Handbuch der bayerischen Geschichte 3/3*, s. 137-138.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 138-139.

¹⁷⁷ M. SPINDLER, A. KRAUS, *Handbuch der bayerischen Geschichte, Dritter Band, ester Teilband: Geschichte Frankens bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, München 1997, s. 593. Nejstarší syn Jan Alchymista získal podíl se sídlem v Kulmbachu, ale vládu v něm postoupil bratrovi Albrechtu Achillovi, třetímu synovi Fridricha I a dědici Ansbaska. Potomci markraběte Albrechta vládli v markrabstvích do roku 1603. Není bez zajímavosti, že dcera Albrechta Achillea Barbora se stala první manželkou českého krále Vladislava Jagellonského, manželství však nebylo nikdy naplněno a po letech skončilo rozvodem.

kurfiřta Jáchyma Fridricha. V Kulmbachu – Bayreuthu nastoupil starší Kristián, v Ansbachu Jáchym Arnošt. Vazby knížectví k braniborskému kurfiřtovi se tím upevnily, přesto si panovníci obou zachovali nezávislost.¹⁷⁸ Jako ostatní území náležející hohenzollernské dynastii bylo kulmbašské markrabství od dob reformace luteránské, stejně jako jeho panovník, a nedoznalo v tomto ohledu během třicetileté války nebo po ní žádných změn. Pro Harantovu rodinu a její spoluputovníky představovalo po vypovězení z Vohenstraussu nejbližší nekatolické teritorium podél českých hranic.

c) *Další osudy Jana Jiřiho a jeho rodiny v exilu*

Harantova rodina se ubytovala nejprve v domě koláře Stefana,¹⁷⁹ v roce 1630 se z neuvedených příčin dvakrát přestěhovala. Nakonec zůstali ve „znamenitém“ domě radního Griffena, přestože za ubytování platili docela vysoký nájem.¹⁸⁰ Po třech letech pobytu v Hofu, v roce 1631 se rozstala Ludmila z Příchovic a po několika dnech zemřela.

V nastávajících letech zasáhla do života obyvatel Hofu švédská válka. Po vylovení „lva ze Severu“, švédského krále Gustava Adolfa v Pomořanech se množství českých emigrantů přidalo k jeho spojencům. Protože bayreutský markrabě, stejně jako další zemské vrchnosti v Horních Francích, zachovával zpočátku neutralitu,¹⁸¹ někteří z místních exulantů, mezi nimi dva dospělí synové Jana Jiřiho, Jan Ratold a Adam Rudolf, vstoupili do saského vojska. Později vstoupil do armády i nejmladší syn Jana Jiřiho Kryštof Vilém Harant z Polžic a Bezdrůžic, budoucí plukovník a generál. Oba starší bratři Harantové bojovali v bitvě u Lipska, každý v jiném pluku. Především Jan Ratold se vyznamenal nejprve v jedné šarvátce v předvečer, potom i v bitvě samotné.¹⁸² Brzy na se stal kaprálem ve vojsku švédského plukovníka Wrangela. Již roku 1632 však tento syn Jana Jiřiho, podle svědectví v Pamětech velmi nadaný, během vojenského tažení onemocněl a zemřel ve franckém městě Hilters. Byl pochován v evangelickém kostele v nedaleké vsi Thann a rodiče dostali pouze podrobnou zprávu o jeho smrti a pohřbu.¹⁸³

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 486, 758, viz též: Manfred RUDERSDORF, *Brandenburg – Ansbach und Brandenburg – Kulmbach/ Bayreuth*, in: Anton SCHINDLING, Walter ZIEGLER (ed.), *Die Territorien des Reichs im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500 – 1650, sv. 1: Der Südosten*, Münster 1992, s. 27-28.

¹⁷⁹ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřiho Haranta*, s. 34.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 45.

¹⁸¹ M. SPINDLER, A. KRAUS, *Handbuch der bayerischen Geschichte*, 3/1, s. 488.

¹⁸² F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřiho Haranta*, s. 62, 63.

¹⁸³ F. MENČÍK, *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdrůžic*, s. 491.

Adam Rudolf sloužil do pražského míru v pluku knížete sasko - altenburského, poté přestoupil do švédského vojska k pluku hraběte z Hodic. Vedl si celkem úspěšně až do roku 1639, kdy zemřel ve věku 26 let ve Wismaru, stejně jako jeho bratr následkem onemocnění. Kryštof Vilém se pokusil převézt bratrovo tělo do Hofu, aby bylo uloženo vedle dalších rodinných příslušníků, ale pro obtíže po cestě ho nakonec nechal pochovat v kostele v obci Eisleben. Zesnulý Adam Rudolf po sobě zanechal vdovu Marii rozenou z Möllendorfu a malou dcerku Annu Alžbětu.¹⁸⁴

Následky třicetileté války však posléze zasáhly všechny hofské emigranty bez rozdílu. Území markrabství nebylo sice přímo dějištěm bitev, vzhledem ke své strategicky významné poloze v Říši se však stalo místem průchodů armád obou zneprátelených stran.¹⁸⁵ Nežádka se přitom vojska dostala do blízkosti Hofu. Zejména po roce 1633 se jejich oddíly víckrát utábořily za městem nebo přímo v něm, od obyvatel požadovaly potraviny a peníze a několikrát po sobě Hof vydrancovaly, ať už patřily k císařské straně nebo ke Švédům a jejich protestantským spojencům. Na tom nic nezměnila skutečnost, že markrabě Kristián vstoupil v roce 1633 do heilbronského spolku říšských stavů, spolupracujícího se švédským kancléřem Oxenstiernou.¹⁸⁶

Již v létě v roce 1632 se rozšířila mezi emigranty poplašná zpráva, že se k Hofu blíží císařská vojska a téměř všichni čeští šlechtici odjeli do nedalekého Kulmbachu - včetně rodiny Jana Jiřího, ačkoliv ten podle vlastních slov tehdy nepovažoval útek za řešení. Po několika dnech klidu se opět vrátili, na cestě zpátky však málem narazili na císařské vojsko, které přijelo krátce po nich do městečka Helmice (Helmbrechts) a přepadlo vůz jednoho opozdilce, který chtěl v městečku zůstat přes noc. Císařské vojsko tehdy nakonec dorazilo do Hofu brzy po návratu Čechů z Kulmbachu, ale město nevyplenilo.¹⁸⁷ V roce 1633 se již vojenské oddíly před Hofem objevovaly téměř neustále. Jan Jiří i všichni ostatní emigranti a domácí obyvatelé zpočátku setrvali ve městě a snášeli jejich ústrky. V řadách protestantských i císařských vojsk přitom bojovali také Češi a někdy i příbuzní těch v Hofu. Patřil k nim Jan Karel Příchovský z Příchovic, velitel jednoho císařského pluku, který dorazil k městu v červnu. V naději, poněkud bláhové, že dům jeho příbuzných bude jistě ušetřen případného plenění, si většina Čechů včetně Jana Jiřího uschovala k jeho strýci panu Václavu

---

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 494.

¹⁸⁵ M. SPINDLER, A. KRAUS, *Handbuch der bayerischen Geschichte*, 3/1, s. 488, M. RUDERSDORF, *Brandenburg – Ansbach / Bayreuth*, s. 28.

¹⁸⁶ M. RUDERSDORF, *Brandenburg – Ansbach / Bayreuth*, s. 28.

¹⁸⁷ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 69.

Příchovskému cennosti. Když však bylo město císařskými vskutku vydrancováno, dopadl jeho dům stejně jako domy ostatních, ne-li ještě hůře.¹⁸⁸

Nato mnoho lidí z města, Němců i Čechů včetně rodiny Jana Jiřího společně opustilo Hof a uchýlili se do nedalekého Hirsbergu. Brzy po jejich útěku se stalo město Hof obětí dalšího drancování, tentokrát z strany Švédů. Jan Jiří mezitím s rodinou a spolu s dalšími krajany odjel do nedalekého Lichtemberka, ani tam však dlouho nevydrželi, neboť je koncem srpna vyhnaly poplašné zprávy o blížícím se vojsku na zmatený útěk okolím z jedné obce do druhé. Lichtemberg byl mezitím skutečně vypleněn. Začátkem prosince se uprchlíci do toho města vrátili a Harantova rodina potom zůstala v domě spřátelené rodiny vdovy z Waldenfelsu.¹⁸⁹ Poklidné soužití netrvalo dlouho, v březnu příštího roku byla rodina Jana Jiřího spolu s rodinou hostitelky a dalšími lidmi z Lichtemberka opět nucena prchat před vojáky. Skupinu utečenců tentokrát po cestě přepadli a rozehnali vzbouření katoličtí sedláci z okolí. Po desetidenním bloudění se všichni setkali zpět v Lichtemberku, krátce po jejich příchodu však vypukl další poplach. Harantova rodina se tentokrát místo útěku skryla spolu s rodinou paní z Waldenfelsu na půdě hostitelčina domu. Město zachvátil požár a všichni na půdě málem uhořeli. Na poslední chvíli si uvědomili nebezpečí, unikli z domu a ukryli se ve sklepě lichtemburského zámku, kde také přečkali požár a veškeré plenění. Poté opustili zpustošené město a v dalších dnech, týdnech a měsících opět bloudili okolím. Nikde se nezdržovali dlouho a několikrát se jen o vlásek vyhnuli vojsku, dvakrát se dokonce skrývali v lesích a na skalách a dokonce i tak byli málem objeveni. Konečně po déle než sedmiměsíčním životě na cestách v listopadu roku 1634, když pominulo nejhorší nebezpečí, se Harantova rodina vrátila do Hofu, do domu Václava Příchovského.¹⁹⁰ Poměry v okolí se ještě dlouho poté nezklidnily úplně, Hof však byl v následujících letech dalšího plenění ušetřen.¹⁹¹

Příštího roku 1635 se Jan Jiří Harant oženil s dcerou své lichtemburské hostitelky Anny Alžběty z Waldenfelsu, rozené Fuchsovny z Waldburku, a rytíře Jindřicha z Waldenfelsu na Thierbachu a Gompersreuthu Sabinou z Waldenfelsu, tehdy 33letou, sám ve věku 55 let. Manželé se zasnoubili již během Harantova pobytu v Lichtemberku, ale odkládali sňatek na pokojnější dobu.¹⁹² Z tohoto druhého manželství měl Jan Jiří tři děti: dceru Alžbětu Mandalenu narozenou roku 1637 a syny Ottu Jana Adama narozeného 1639 a zemřelého krátce po křtu a Jana Jindřicha/ Hanse Hendrycha narozeného v roce 1640. Krátký čas se také

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 77 – 78.

¹⁸⁹ F. MENČÍK, *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdrůžic*, s. 491 - 492.

¹⁹⁰ Celé převyprávěno tamtéž, s. 492 – 493.

¹⁹¹ Lokální dějepisci toto období výstižně označili jako „život mezi obavami a nadějí.“ Friedrich EBERT, Axel HERMANN, *Kleine Geschichte der Stadt Hof*, Hof 1988, s. 53.

¹⁹² F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s.. 151

staral o malou vnučku Annu Alžbětu, dceru Adama Rudolfa z manželství s Marií z Möllendorfu, neboť mu ji její matka rok po manželově smrti svěřila. Dívenka však po několika měsících v roce 1641 zemřela na neštovice.¹⁹³ V témže roce 1641 zemřela při epidemii v Hofu i Sabina z Waldenfelsu, což byla pro Jana Jiřího podle jeho Paměti velká ztráta, tím spíše, že neočekával, že svou druhou manželku, mnohem mladší než on, přežije.¹⁹⁴

Zklamáním bylo pro něj jistě také rozhodnutí nejmladšího syna Kryštofa Viléma přestoupit v roce 1643 po smrti velitele jeho pluku hraběte Zdeňka z Hodic do císařské armády, neboť patent arcivévody Leopolda Viléma umožňoval přijímání bývalých nepřátelských bojovníků. Jan Jiří se k synovu přechodu na opačnou stranu nijak nevyjádřil,¹⁹⁵ v každém případě to však nevedlo k rozkolu mezi nimi, neboť otec se se synem nadále stýkal a zaznamenával jeho osudy. Kryštof Vilém vstoupil coby major (wachmistr), později podplukovník, do pluku Jacopa Colombina a podílel se na obraně Čech před Švédy téhož roku. Tehdy se znovu potkal s nejstarším bratrem Jiřím Fridrichem a jeho manželkou. Také později se s vojskem poměrně často zdržoval v českých zemích, roku 1645 se například účastnil bitvy u Jankova. Následujícího roku byl Kryštof Vilém Harant jmenován plukovníkem a přibral do svého pluku bratra Jiřího Fridricha jako důstojníka.¹⁹⁶ Posléze dosáhl hodnosti generála. V českém prostředí však proslul především svým zásahem proti vzbouřeným rolníkům v severozápadních Čechách v roce 1680 a následnou účastí ve vyšetřovací komisi, která rozhodovala o jejich osudech. Údajně právě tato jeho aktivita zapříčinila nejen to, že byl pozdějšími generacemi vnímán negativně, ale i to, že se jeho příjmení stalo nadávkou pro zlobivé děti.¹⁹⁷ Získal si také pověst člověka vyvolávajícího šarvátky a souboje.¹⁹⁸ Zřejmě se tedy i v jeho osobě projevil určité sklony k svárlosti a násilí, jimiž se vyznačovali někteří členové Harantovy rodiny. Také v Pamětech jsou popsány dva případy, kdy se dostal do hádky, která skončila soubojem, v obou případech je však podle Jana Jiřího vyprovokoval soupeř.¹⁹⁹ Byl dvakrát ženatý. Poprvé se oženil v roce 1641 se Sabinou Marií z Hardenberka, dcerou rytíře Ericha z Hardenberku a na Lindau a vdovou po rytíři Vítovi Gabrielovi Hofmanovi z Münichsbergu, nejvyšším hejtmanovi Brunšvicka. V roce 1643 se jim v Čechách narodila dcera Ludmila Hedvika, manželka však zemřela po

---

¹⁹³ Tamtéž, s. 137 – 139.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 150.

¹⁹⁵ Menčíkova poznámka, že Kryštof Vilém vstoupil do císařského vojska, „ač to otec s bolem nesl,“ je tedy pouze domněnkou, ačkoliv patrně správnou. Viz F. MENČÍK, *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdruzic*, s. 494.

¹⁹⁶ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 183.

¹⁹⁷ Marie KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdruzic. Cesta intelektuála k popravišti*, Praha 2004, s. 415

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 167 – 169, 190.

porodu a děvčátko krátce po ní. Obě byly pochovány v Plzni.²⁰⁰ Podruhé se Kryštof Vilém oženil s Dorotou Augustou ze Schalu a Holštejna a s ní měl dvě dcery, Kornélii Eleonoru a Augustu. Zemřel v roce 1691. Mladší z jeho dcer uvádí Racek jako poslední známou Harantovnu.²⁰¹

V roce 1645 se Harantova dcera z prvního manželství Alžběta Marjana vdala za německého šlechtice Ludvíka Viléma Fuchse ze Schweinshaubtu žijícího v Kulmbachu. Podle Harantova vyprávění nešlo o předem smluvený sňatek, jeho rodina se do té doby s ženichem a jeho matkou téměř neznala. Manželům se v příštím roce 1646 narodila dcera Marie Lidmila a v roce 1648 Eva Mandalena. V roce 1647 přesídlil Jan Jiří s druhou dospělou, stále svobodnou dcerou Sibylou Mandalenou a dvěma malými dětmi z druhého manželství, rovněž do Kulmbachu, kde si najali byt u konváře Balcara.²⁰² Důvod nečekaného stěhování téměř po dvaceti letech života v Hofu není v Pamětech uveden. F. Menčík se domnívá, že Jan Jiří chtěl dožít své dny v blízkosti provdané dcery, to však nemusí být postačující vysvětlení vzhledem k tomu, že měl u sebe ještě zmíněné tři děti a nežil tedy v Hofu osamocený.²⁰³

Příštího roku 1648, krátce po vyhlášení vestfálského míru končí text jeho Pamětí a s ním ustávají i jakékoliv zprávy o jeho životě. Datum ani místo úmrtí Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdržic nejsou známy, dá se však předpokládat, že zemřel někdy v roce 1648 nebo nedlouho po něm v Kulmbachu a tam že byl také pochován. Jeho jméno není totiž uvedeno na seznamu lidí pochovaných v hofském klášterním kostele, kde spočívají obě jeho manželky, synek zemřelý v kojeneckém věku a vnučka.

Jan Jiří během let prožitých v exilu nenapsal pouze Paměti. Pracoval kromě toho na překladu cestopisu svého proslulého bratra Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdržic do němčiny. Dokončil ho roku 1638 a přidal k němu jako úvodní kapitolu několik svých vzpomínek týkajících se podrobností z bratrova pozdějšího života. Většina z nich spadá do doby, kdy Kryštof Harant působil na dvoře císaře Rudolfa II. a zastával úlohu císařova osobního komorníka. Především za tento překlad bývá Jan Jiří historiky oceňován. Ferdinand Menčík se domníval, že sám o sobě postačuje k tomu, aby byl Jan Jiří Harant připomínán v dějinách české literatury²⁰⁴ a Marie Koldinská chválí autorův ušlechtilý záměr²⁰⁵. Německá verze cestopisu však za života Jana Jiřího zůstala v rukopise a vydání se dočkala teprve v roce

²⁰⁰ Tamtéž, s. 167.

²⁰¹ J. RACEK, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic a jeho doba 2*, s. 87.

²⁰² F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 185.

²⁰³ F. MENČÍK, *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdržic*, s. 495.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 490

²⁰⁵ M. KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic*, s. 11.

1678 zásluhou Kryštofa Viléma. Ten ji doplnil svou vlastní předmluvou s věnováním císaři Leopoldu I a opatřil ji dekorativním rodokmenem Harantů z Polžic a Bezdržic. Chyběla naopak ona úvodní kapitola. Ta se dočkala se vydání teprve v devatenáctém století v rámci studie Edmunda Schebka o Kryštofu Harantovi z roku 1874.²⁰⁶

d) *Čeští emigranti v Hofu*

Město Hof leží na řece Saale přibližně na úrovni ašského výběžku. Jeho přesný původní název zněl Stadt zum Hof, v minulosti bývalo nazýváno též Regnitzhof, neboť se vytvořilo z osady pod hradem Regnitz (Rohnice).²⁰⁷ Původní osada Regnizi se po prvé připomíná v roce 1160, v roce 1230 zde tehdejší zeměpán Otto Veliký, vévoda z Meranu, Dalmácie a Fojtlandu a markrabě istrijský, nechal vybudovat město.²⁰⁸ Ve vlastnictví Hofu a okolního kraje se vystřídalo několik významných říšských rodů, v roce 1373 je získali norimberští purkrabí z rodu Hohenzollernů, z nichž vzešla pozdější markrabata kulmbašsko-bayreutská.²⁰⁹ Jistě není bez zajímavosti, že v roce 1430 město dobyli a vydrancovali husité.²¹⁰ Krátce před Harantovým příchodem, v roce 1625, vypukl v Hofu požár, v němž lehla popelem více než polovina města. Některé významné budovy včetně radnice zůstávaly dlouho poškozené, radnice byla například znovu zastřešena teprve po třiceti letech.²¹¹ Mezitím město zpustošily další požáry způsobené drancujícími vojsky.

Po roce 1628 se do Hofu podle Harantova svědectví uchýlilo větší množství šlechty z jihozápadních Čech, především příslušníci rodů Příchovských, Koců z Dobře, Račínů, Černínů z Chudenic, Janovských, Říčanských a několika dalších. V Pamětech není uvedeno, kteří z nich již ve městě žili v době autorova příchodu ani které osoby se přistěhovaly později. O velikosti místní české obce exulantů si lze utvořit pouze přibližnou představu na základě osob jmenovaných v Pamětech v průběhu dalších let a dále podle jmen osob pochovaných ve čtyřech hofských kostelech. V české i německé historické literatuře prozatím chybí práce, která by se zabývala emigrací konkrétně do této oblasti současného Německa a v pracích zabývajících se emigrací do Německa obecně bývá Hof zmíněný jen vzácně. I to svědčí o tom, že množství vystěhovalců z českých zemích v markrabství bylo, přinejmenším ve

²⁰⁶ Edmund SCHEBEK, *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christoph Harant von Polsitz und Weseritz*, in: *Mithrilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 12, Praha 1874, s. 275 a. d.

²⁰⁷ František TEPLÝ, *Čeští exulanti v Hofu*, s. 15.

²⁰⁸ F. EBERT, A. HERMANN, *Kleine Geschichte der Stadt Hof*, s. 11-16.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 25.

²¹⁰ Tamtéž, s. 26.

²¹¹ Tamtéž, s. 52.

srovnání se Saskem, zanedbatelné. Do Horních Frank zřejmě mířili v mnohem větším počtu exulanti z rakouských zemí. M. Spindler ve své mnohasvazkové knize o bavorských dějinách uvádí, že do nekatolických částí Frank dorazilo odhadem sto tisíc emigrantů, z nichž však většina pocházela právě z Rakouska.²¹² Tito emigranti se ostatně obvykle neusazovali na území bayreutského markrabství. Cílem šlechtických rodin byl především Norimberk, zatímco venkovské obyvatelstvo, které tvořilo mezi rakouskými vystěhovalci největší podíl, osidlovalo především vesnice v markrabství ansbašském.²¹³ Letmá zmínka Jana Jiřího v Pamětech dokládá, že v Hofu byli přítomni vystěhovalci z falckých lén.²¹⁴

Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic vypovídají pouze o osobách šlechtického původu, neboť prostí lidé nepatřili ke společnosti, s níž se obvykle stýkala Harantova rodina. Také jména na náhrobních kamenech v hofských kostelech patří výhradně urozeným rodům. Z toho důvodu jsou údaje o české komunitě v Hofu omezené pouze na šlechtu, především na stav rytířský. Zda byli v Hofu a okolí také měšťané nebo zběhlí poddaní ze západních nebo jižních Čech, případně jak velký byl jejich počet, nelze s jistotou říci. Rovněž je potřeba připomenout, že se emigrace z Čech do Fojtlandu neomezila pouze na město Hof. Jan Jiří Harant se v Pamětech opakovaně zmínil o českém šlechtici Vilému z Říčan a jeho manželce Magdaléně z Vrtby, kteří společně s dětmi a dalšími členy rodiny našli útočiště v Kulmbachu, avšak všichni pomřeli při morové epidemii v roce 1634.²¹⁵ Do Kulmbachu přesídlil Jiří Galli, bývalý sušický děkan, který žil předtím v Řezně, a sestavil zde dvě sbírky německým písní přeložených do češtiny.²¹⁶ Ke konci života se do téhož města přestěhoval i Jan Jiří Harant.

První emigranti z českých zemí se v Hofu objevili už mezi lety 1620 a 1621 a patřili tedy k první vlně vystěhovalectví bezprostředně po bitvě na Bílé hoře. Přítomnost hraběte Jana Albína Šlika, někdejšího stavovského direktora a majitele západočeských statků Kostelce, Doupova a Sokolova (Falknova), dokládají náhrobky dvou jeho dcer, Anny Kateřiny a Sibylly. Obě zemřely počátkem roku 1622.²¹⁷ Další náhrobky s českými jmény pocházejí již z doby po roce 1627. První zesnulou, následující po slečnách Šlikových, je Anička Harantová, která zemřela krátce po příchodu do Hofu. Téměř všechny další osoby zesnulé mezi lety 1628 a 1647 jsou zmíněny v Pamětech Jana Jiřího Haranta. Nechybí mezi nimi ani obě jeho

²¹² M. SPINDLER, A. KRAUS, *Handbuch der bayerischen Geschichte*, 3/1, s. 494.

²¹³ Tamtéž, s. 494, 495.

²¹⁴ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 134.

²¹⁵ Tamtéž, s. 50, 71, 94. Vilém z Říčan zemřel ještě předtím, v roce 1632, na vodnatelnost, viz s. 71.

²¹⁶ Josef JIREČEK, *Literatura exulantův českých*, Časopis musea království českého 48, 1874, s. 202, 228.

²¹⁷ Veškeré údaje o osobách pochovaných v hofských kostelech jsou převzaty ze studie Fr. TEPLÉHO *Čeští exulanti v Hofu*.

manželky, syn a vnuk. Řada Harantových příbuzných, přátel a krajanů pochovaných v Hofu rokem 1647 téměř končí, další osobou, která k ní patří, je až Alžběta Markéta z Příchovic, dcera Václava Příchovského na Lužanech, která zemřela v roce 1660. Po ní následuje již jen několik osob z rodu Ratiborských ze Chcebuze. O jednom z nich, Jiřím Adamu Ratibořském ze Chcebuze a na Dolejším Kocově, zemřelém v roce 1672 ve věku 65 let, se Jan Jiří Harant zmínil jako o příteli, jehož, spolu se svým švagrem, pozval na dceřinu svatbu v roce 1646, neboť jeho synové se nemohli dostavit.²¹⁸ Jím se uzavírá okruh Harantových současníků v Hofu. Dohromady je to o málo více než dvacet jmen, k nimž patří i malé děti zesnulé krátce po narození.

Tento počet jistě nezahrnuje všechny osoby, které se do Hofu odstěhovaly nebo se tu narodily českým exulantům, i pokud zůstaneme omezeni na šlechtický stav. Opět může posloužit jako příklad rodina Jana Jiřího. Dva z jeho synů zemřeli ve vojenských službách a byli pohřbeni v místě svého úmrtí, zatímco třetí, Kryštof Vilém, po dlouhé a pestré životní dráze zemřel v severních Čechách. Neteř Dorota Příchovská se po několika letech vrátila do rodné země. Dcera Alžběta Marjana se vdala do Kulmbachu a Jan Jiří se třemi zbývajících dětmi se posléze přestěhoval do téhož města. V Pamětech je ostatně zaznamenáno více jmen než kolik jich dokládají náhrobní kameny.²¹⁹ Avšak ani s přihlédnutím ke skutečnosti, že v Hofu žilo víc emigrantů než kolik se jich lze dopátrat tímto způsobem, netvořili příliš velkou komunitu, rozhodně ne takovou, kterou by bylo možné srovnávat se zmíněnými obcemi v Sasku, Lužici a Polsku. Jen nepatrný počet exulantů se natrvalo vrátil do Čech. Jan Jiří se zmiňuje pouze o dvou osobách: o své neteři, která se vrátila domů v roce 1634, a o Alžbětě Pikartce ze Zeleného Údolí, která opustila Hof v roce 1637.²²⁰ Obě ženy provázely do Čech ještě další osoby, které se potom vrátily do Hofu. Alžběta Pikhartka byla však v roce 1641 opět přítomná v Hofu na pohřbu Harantovy druhé manželky.²²¹

Mezi veškerými lidmi s českými jmény pochovanými v kostelech v Hofu patřili téměř všichni k rytířskému stavu. Z panského stavu pocházely pouze sestry Šlikovy a slečna Judita, svobodná paní z Ditrichštejna, na náhrobku uvedená jako dcera Ludvíka Ditrichštejna, dědičného číšníka v Korutanech, císařského rady, prezidenta komory ve Štýrsku a purkrabího v Celovci. Ta byla v roce 1647 uložena k poslednímu odpočinku v kostele svatého

---

²¹⁸ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 182.

²¹⁹ F. Menčík uvedl, že v roce 1630 byli v Hofu napočítáni 72 čeští a 52 falčtí emigranti, ale bez udání pramene, viz F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 6.

²²⁰ Tamtéž, s. 83, 106.

²²¹ Tamtéž, s. 149.

Vavřince.²²² Judita z Ditrichštejna by snad mohla být totožná s „jednou slečinou z Ditrichštejna,“ uvedenou v Pamětech k roku 1630. Zmíněná šlechtična tehdy přebývala v Řezně a měla prý jakási vidění, jejichž přesný obsah však nebyl známý, neboť její přátelé ho udrželi v tajnosti.²²³ Jan Jiří o ní napsal, že byla tehdy stará zhruba 40 let, zatímco Judita zemřela o sedmnáct let později ve věku 54 let.

Také mezi nimi chyběly výraznější a aktivní osobnosti, jaké by se daly srovnávat s literáty, vydavateli a kazateli v některých exulantských centrech. Výjimku mezi nimi tvoří pouze Jan Jiří Harant, jehož lze přiřadit k hrstce lokálních kronikářů v exilových komunitách, známějších, jako například Jiří Kezelius Bydžovský, i méně známých nebo zcela zapomenutých. Z hofské komunity si zaslouží pozornost ještě Harantova příbuzná Anna Alžběta Janovská z Příchovic, manželka Kryštofa z Janovic. Sdílela s Janem Jiřím zájem o znamení budoucích událostí, především o vizionářské revelace. Pořádila si rukopis se záznamy výpovědí několika vizionářů a sama k nim potom připsala další.²²⁴ Nepochybně právě od ní převzal Jan Jiří některé z informací o proroctvích, která uvedl v Pamětech, přestože to výslovně neuvedl ani se nezmněl o opisovatelské činnosti své příbuzné. Záznamy v Pamětech ostatně svědčí o častých stycích rodin obou exulantů.

Celá komunita české šlechty z Hofu zřejmě nepřetrvala déle než jednu nebo dvě generace. Od úmrtí Jiřího Adama Ratiborského byly v Hofu uloženy k poslednímu odpočinku již pouze dvě osoby, rovněž z rodu Ratiborských, a to šestnáctiletá Marie Dorotka Friderica v roce 1703 a její bratr Kryštof Adam, starý 25 let, v roce 1711. Posledním známým údajem o dřívější přítomnosti českých emigrantů z Hofu je farní záznam z roku 1742. Uvádí, že choť plukovníka von Gellnhorn, rozená Ratiborská, zaplatila roční poplatek za hroby svých předků v Hofu.²²⁵

Vzhledem k nedostatku dostupných pramenů není v současnosti možné pojednat podrobněji o způsobu života těchto nepočtených exulantů a o tom, jak byli přijímáni svou vrchností a okolím. Jan Jiří Harant si zaznamenával pouze data příjezdu do Vohenstraussu, Hofu a nakonec Kulmbachu a sporé informace o ubytování, především jména majitelů domů a výši nájemného. Vystěhovalci v cizině pochopitelně nemívali snadný úděl, zvláště pokud byli nemajetní a neovládali jazyk země, do které dorazili. Příkladem můžou být údaje o jejich životě v sousedním Sasku.

²²² Fr. TEPLÝ, *Čeští exulanti v Hofu*, s. 18.

²²³ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 45.

²²⁴ Podrobně k tomu Josef VOLF, Kryštofa Kottera Vidění a Zjevení, *Časopis českého muzea* 85, 1911, s. 216 – 218. O Anně Alžbětě Janovské se letmo zmínil také Vladimír URBÁNEK, *Patriotismus pobělohorského exilu*, *Historické listy* 4, 1995, s. 6.

²²⁵ Fr. TEPLÝ, *Čeští exulanti v Hofu*, s. 18.

Saský kurfiřt Jan Jiří byl zprvu, v prvních letech po Bílé hoře, nově příchozím souvěrcům příznivě nakloněný. Vystěhovalci tehdy ještě nebyli příliš početní a mnozí z nich disponovali značným majetkem, dosud neztenčeným konfiskacemi. Především z tohoto důvodu byli přijímáni přátelštěji než by sami očekávali od spojence Ferdinanda II. a tvrdého soupeře Fridricha Falckého.²²⁶ Majetnost však nepřinášela jen výhody, ale i obtíže. Ferdinand II. požadoval v březnu 1621 po kurfiřtovi, aby mu navrátil peníze a cennosti, které uprchlíci vyvezli ze země. Neporovnatelně větší nebezpečí pochopitelně představoval sám kurfiřt Jan Jiří, více než ochotný využít nový zdroj obohacení oznámil tedy městským radám, že přejímá majetek přítomných exulantů „do úschovy“. Jestliže měšťané v Lipsku, obchodnickém středisku, kde mělo peníze uloženo nejvíce emigrantů, dali z obchodních zájmů přednost zákazníkům, jiné městské rady projevíly víc poslušnosti. K tomu, aby majitelé dostali cennosti zpět do svých rukou, potom potřebovali zvláštní povolení saského panovníka.²²⁷

Již kurfiřtův reskript z roku 1623 svědčí o poněkud jiném postoji. Nařizuje sice přijímat exulanty laskavě, ale nově příchozí mají zachovávat poslušnost, chovat se dobře k domácím obyvatelům a zachovávat stejná práva. O jejich chování mají faráři v obcích podávat pravidelná dobrozdání. Kurfiřt navíc vysloveně odmítl brát pod ochranu příslušníky jiného křesťanského vyznání než luterství.²²⁸ V tomto dokumentu jsou obsaženy hlavní příčiny neshod českých exulantů s místními obyvateli a panovníkem, tedy náboženství a právní postavení nově příchozích. V dalších letech navíc počet vystěhovalců značně stoupl a většina z nich byla nemajetná, představovali tedy spíše přítěž než přínos. Městské rady si stěžovaly, že množství přistěhovalců působí drahotu a nouzi, neboť nově příchozí skupují v okolních vsích veškeré potraviny.²²⁹ Dále protestovaly proti tomu, aby se emigranti usazovali ve městech bez přihlášení a slibu poslušnosti.²³⁰ Po dlouhá léta usilovali představitelé saských obcí o to, aby nově příchozí vstupovali do městského stavu a tím převzali stejné povinnosti vůči městu, jaké měli domácí, včetně placení daní. Emigranti se tomu naopak bránili, neboť považovali svůj pobyt na německém území za dočasný a pro některé z nich byly poplatky příliš vysoké.²³¹ Rady saských měst si dále v některých případech nepřály, aby se

---

²²⁶ E. WINTER, *Die tschechische und slowakische Emigration in Deutschland*, s. 13.

²²⁷ Tamtéž, s. 14 – 16, též G. LOESCHE, *Die böhmischen Exulanten in Sachsen*, s. 116 – 118.

²²⁸ G. LOESCHE, *Die böhmischen Exulanten in Sachsen*, s. 111.

²²⁹ Josef VOLF, *Čeští exulanti ve Freiberce v letech 1620 - 1640*, Věstník Královské české společnosti nauk 1911, Praha 1912, s. 24.

²³⁰ Tamtéž, s. 24.

²³¹ K tomu tamtéž, 24 – 31, 37 – 43.

přistěhovalci usazovali ve středu města a vykazovaly je na předměstí.²³² Saský kurfiřt dlouho zabraňoval tomu, aby se nemajetní emigranti usazovali v Drážďanech²³³

K tomu přistupovaly problémy s obživou. Mezi exulanty, především vyhnanci z českých měst mezi lety 1624 a 1627, bylo mnoho osob strádajících nouzí. Některé obce se nad nimi jako nad bratry ve víře slitovaly a poskytovaly jim určitou podporu.²³⁴ Také exulantské obce v Polsku v průběhu let strádaly a jejich představitelé, včetně Komenského, se snažili získat pro ně peněžitou podporu v zahraničí, především v Anglii a Nizozemí.²³⁵ Nově příchozí bývali často dlouho nezaměstnaní. Především řemeslníci měli obtíže s povolením k výkonu činnosti, neboť představovali pro domácí výrobu nežádoucí konkurenci. Aby směli vykonávat svá řemesla, museli být přijati do zdejších cechů, podrobit se jejich pravidlům a zaplatit vstupní taxu.²³⁶

Zásadní problém představovalo pro saské emigranty náboženské vyznání. Saský kurfiřt v zemi povoloval pouze ortodoxní luterství, od něhož netrpěl žádné odchylky a ke kalvinismu měl až fanatický odpor.²³⁷ Rovněž městské rady příliš nedůvěřovaly pravověrnosti nově příchozích.²³⁸ Náboženská netolerance postihovala nejen české bratry, ale i novoutrakvisty, kteří si přáli bohoslužby v českém jazyce. Exulantské obce, především v Pirně, Freiberce a Žitavě vyvíjely značné úsilí k tomu, aby jim byl přidělen alespoň jeden kostel, v němž by se sloužily mše v jejich mateřštině. Uspěla pouze pirenská obec, především zásluhou Samuela Martinia z Dražova, českého luteránského duchovního, který vystudoval univerzitu ve Wittemberku a získal důvěru vrchního dvorského kněze Matyáše Hoě. Vítězství bylo vykoupeno neustálým dohledem drážďanské konzistoře na ortodoxní charakter bohoslužeb a stálou netolerancí vůči „kryptokalvinistům,“ jednotě bratrské a také utrakvistům, kteří si přáli zachovávat husitskou tradici, jako byl například Pavel Stránský.²³⁹ Je pochopitelné, že lidé, kteří odešli ze země pro své náboženství byli velmi zklamáni takto nepřívětivě naladěným prostředím, do něhož přišli a někteří nespokojenci později odcházeli do Polska. Ve Freiberce se naproti tomu zápas o povolení českých bohoslužeb v kostele nezdařil.²⁴⁰ Po zániku exulantské obce v Pirně většina místních Čechů přesídlila do Drážďan, které pak převzaly privilegium

²³² E. WINTER, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland*, s. 19.

²³³ L. BOBKOVÁ, *Pobělohorský exil v Sasku a možnosti jeho dalšího výzkumu*, s. 77 – 78,

²³⁴ E. WINTER, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland*, s. 17.

²³⁵ F. HREJSA, *Čeští exulanti od 16. století zvláště na Žitavsku*, s. 117, 123.

²³⁶ E. WINTER, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland*, s. 30, J. VOLF, *Čeští exulanti ve Freiberce*, s. 18 – 19.

²³⁷ G. LOESCHE, *Die böhmischen Exulanten in Sachsen*, s. 100, 101.

²³⁸ E. WINTER, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland*, s. 19.

²³⁹ Tamtéž, s. 27 – 29.

²⁴⁰ J. VOLF, *Čeští exulanti ve Freiberce*, s. 61 – 71.

Pirny k provozování českých obřadů. České mše se od té doby ve městě sloužily až do roku 1845.²⁴¹

Jan Jiří Harant s největší pravděpodobností v Hofu navštěvoval pouze německé bohoslužby. Zdejší nečetná obec českých exulantů patrně ani neměla ve svých řadách domácí kazatele. Nicméně čas od času zřejmě Harantovu rodinu navštěvovali čeští kazatelé. Svědčí o tom poněkud nejasná Harantova poznámka, že v roce 1641 jeho rodina čekala na „naše bratrské kněží“, aby mohla Harantova dcera Alžběta přijmout svátost podobojí. Nedočkali se jich však, a proto Alžbětě poskytl přijímání „podle nařízení Syna Božího a vyučení podle katechismu bratrského“ německý duchovní.²⁴² Autor Pamětí si nikdy nestěžoval na náboženské poměry v novém bydlišti, což by mohlo svědčit o větší toleranci a především menší podezíravosti markraběte z Bayreuthu i o tom, že se emigranti v Hofu snáze přizpůsobili zdejším podmínkám.

O vztahu kulmbašsko – bayreutského markraběte Kristiána Hohenzollernského k nově přichozím vypovídá pouze poznámka v Harantových Pamětech z roku 1630, že kníže s chotí a dětmi přenocoval na zámku v Hofu cestou do Saska na svatbu kurfiřtovy dcery s knížetem holštýnským a při té příležitosti pozval na své sídlo české emigranty. Přijal je velmi vstřícně, ujistil je, že je ve své zemi vidí rád a jen je vybízel, aby se dobře chovali.²⁴³ V markrabství a celém hornofranckém kraji ovšem panovala poněkud jiná situace než v Sasku, neboť zdejší vrchnosti tehdy a zejména po třicetileté válce ochotně přijímaly vystěhovalce z rekatolizovaných území pro doplnění počtu obyvatel na svých panstvích.²⁴⁴

V obcích, kde žil větší počet emigrantů, tvořili obvykle přinejmenším jejich první generace uzavřená společenství. Naproti tomu bohatší z nich a šlechtici se stýkali s předními měšťany a často se stávali kmotry jejich dětí.²⁴⁵ Zápisy Jana Jiřího svědčí o tom, že čeští šlechtici v Hofu mezi sebou udržovali společenské styky, scházeli se při významných událostech a obvykle uzavírali sňatky mezi sebou, ale nebránili se ani stykům s prostředím, které je obklopovalo. Na svatbách a křtech se objevovali také významní měšťané, Jan Jiří navázal přátelství s rodinou paní z Waldenfelsu a oženil se s její dcerou. Také dcera Jana Jiřího se vdala za německého šlechtice. To vše svědčí o tom, že se Češi v Hofu postupně sžili s okolním prostředím.

---

²⁴¹ V. RUHLAND, *Bömische Exulanten in Kursachsen*, s. 17.

²⁴² *Paměti Jana Jiřího Haranta*, ed. F. MENČÍK, s. 146.

²⁴³ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 46.

²⁴⁴ M. SPINDLER, A. KRAUS, *Handbuch der bayerischen Geschichte*, 3/1, s. 494 – 495.

²⁴⁵ J. VOLF, *Čeští exulanti ve Freiberce*, s. 34.

3. Paměti Jana Jiřího Haranta

Harantovy Paměti vznikaly s největší pravděpodobností postupně během let, ze záznamů, které autor začal psát v roce 1624. Nejsou uvedeny žádnou autorovou předmluvou ani informacemi o jeho osobě. Končí zápisem z podzimu roku 1648, již po uzavření vestfálského míru.²⁴⁶ Chybí rovněž jakýkoli závěr a lze se domnívat, že Jan Jiří zemřel někdy během psaní. Možná ani neplánoval své dílo nějakým způsobem uzavřít.

Ve své době nebyly Paměti vydány tiskem a Jan Jiří to pravděpodobně také nezamýšlel. Jejich rukopis, snad originál, byl v 19. století přechováván v knihovně rajhradského kláštera.²⁴⁷ V současné době patří do sbírek Moravského zemského archivu v Brně. Je vázán v tvrdých deskách a opatřený nadpisem, zřejmě z pozdější doby: *M. S. memorabilium tum in Germania, tum in Bohemia, Moravia, Silesia et Lusatia ab anno 1624 usque ad annum 1648 gestarum, partim in Bohemia, partim in Voigtlandia Hoffii propria manu in exilio existens Joannes Georgius Harant de Polschic et Bezdruzic etc. conscripsit.*²⁴⁸ Text je tematicky členěn na odstavce pojednávající o jednotlivých událostech zaznamenaných spisovatelem. Vedle odstavců je vždy připsáno shrnutí jejich obsahu několika slovy.²⁴⁹ Rukopis je psán česky s výjimkou občasných citací v němčině. Autor je vždy doplnil českým překladem. Datace kolísá mezi juliánským a gregoriánským kalendářem. Jen na některých místech je datum upřesněno poznámkou „*podle starého/ nového kalendáře.*“

V roce 1897 vydal Paměti Ferdinand Menčík. Týž autor již o deset let dříve, v roce 1887, napsal o Janu Jiřím Harantovi krátkou studii.²⁵⁰ Menčíkova edice je mírně upravená a zkrácená. Vynechává některé zprávy o dění v zahraničí, ale bez upozornění na chybějící pasáže. Jedinou výjimku tvoří odkaz na vynechaný popis obléhání pevnosti Breisachu v roce 1638.²⁵¹ Je opatřena rejstříkem míst a osob a poznámkami pod čarou, většinou vysvětlivkami ke jménům a názvům obcí uvedeným v textu. Poznámky shrnující obsah odstavců, v rukopise psané na okrajích stránek, jsou v edici použity jako nadpisy jednotlivých odstavců.

²⁴⁶ V odstavci je zmíněna smrt vnuka Jana Jiřího v září toho roku, *Paměti Jana Jiřího Haranta*, ed. F. MENČÍK, s. 194.

²⁴⁷ Tak uvádí F. Menčík v předmluvě k edici, viz *Paměti Jana Jiřího Haranta*, ed. F. MENČÍK, úvod vydavatelův, s. 5. O tom, jakým způsobem se rukopis do kláštera dostal, nejsou zprávy.

²⁴⁸ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, úvod, s. 5.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 7.

²⁵⁰ F. MENČÍK, *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdruzic*, s. 488 – 495.

²⁵¹ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 107.

Edice z roku 1897 zůstává dodnes nejúplnějším vydáním díla. Část Pamětí vydala v roce 1975 Zdeňka Tichá v rámci výboru Kroniky válečných dob.²⁵² Její edice zahrnuje pouze zápisy z autorova pobytu v Čechách, končí zprávou o odchodu Jana Jiřího s rodinou do exilu v roce 1628. Obsahuje rovněž pasáže vynechané v Menčíkově edici. Text je zde nečleněný, odstavce z rukopisu jsou v něm vyznačeny rozdělovacími znaménky. Výbor Z. Tiché má populárnější ráz, není tedy opatřen poznámkovým aparátem ani rejstříky, pouze vysvětlivkami pojmů na konci.

Název paměti, nebo také memoáry, bývá v novější době obvykle vyhrazený literárním dílům, které sestávají z osobních vzpomínek autora, ať již se vztahují na jeho celkovou životní dráhu nebo pouze na některá období z jeho života. V rámci literární tvorby 16. a 17. století míval tento pojem mnohem širší význam.²⁵³ Zahrnoval v sobě i díla, která se netýkala přímo autorova života a pojednávala místo toho o událostech, které se odehrály za jeho života podobala se tedy spíše místní kronice. U některých děl se název Pamětí nevztahuje ani na osobu, která je sepsala, ale na místo, o němž vypovídá – příkladem mohou být Kořínkovy Staré paměti kutnohorské.²⁵⁴ „Paměti“ je tedy nutné chápat spíše jako záznam toho, co by mělo zůstat zachováno pro příští generace.

Pamětní především v tomto smyslu jsou i zápisky Jana Jiřího Haranta. Pojednávají vesměs o událostech, které se udály za Harantova života a Jan Jiří je považoval za hodné zaznamenání. Jde bez výjimky o to, co se událo od roku 1624, jímž počíná text Pamětí, tedy o „současnost.“ Na některých místech se však v souvislosti se zaznamenanou přítomností uvádí něco, co se odehrálo dříve a v Pamětech to tehdy nebylo uvedeno. Většina záznamů se netýká autorova osobního života. To platí především o pasážích věnovaných letům, která prožil v Čechách. Protože však Paměti vznikaly postupně, po mnoho let, jejich obsah a charakter se proměňoval. Především změna prostředí nevyhnutelně vedla k úbytku informací o dění v českých zemích, které byly do té doby hlavním tématem Pamětí. Postupem času a jistě také vlivem pohnutých osudů exulantské rodiny se do Pamětí dostalo více záznamů Harantových vzpomínek, které se ovšem vztahují především na život rodiny. Jako celek tak dílo kolísá mezi literárním dokumentem osobní povahy a kronikářskými záznamy.

Je možné se jen dohadovat, co vedlo Jana Jiřího Haranta v roce 1624 k tomu, aby začal zaznamenávat události kolem sebe a pokračoval potom ve svých zápiscích až do pozdních let života. Jan Jiří se očividně živě zajímal o novinky, ať již ve svém okolí nebo ve vzdálenějším

²⁵² Zdeňka TICHÁ, *Kroniky válečných dob*, Praha 1975, Paměti Harantovy, s. 1 – 23.

²⁵³ Ke kolísání významu tohoto pojmu např. Josef HRDLIČKA (ed.) *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice, 2003, s. 18 – 19.

²⁵⁴ Alex STICH, Radek LUNGA (edd.), *Jan Kořínek, Staré paměti kutnohorské*, Praha 2000.

světě a byl pečlivým čtenářem zpravodajských relací. Zdá se, že uváděl prakticky vše, o čem se doslechl nebo dočetl.

V prvních čtyřech letech, tedy ještě během jeho pobytu v Čechách, v Pamětech převažují záznamy z Harantova prostředí, z plzeňského kraje a okolí Klatov a Domažlic. Podobně jako Mikuláš Dačický a jeho předchůdci v Kutné Hoře²⁵⁵ Jan Jiří podával zprávy o úmrtích a svatbách lidí v kraji, především zdejší šlechty nebo významných osobností. Nechybí ani několik zpráv z „černé kroniky,“ tedy vraždy a následné popravy provinilců. Většinou je uvedeno, jakým způsobem zesnulí zemřeli, u některých je navíc poznámka o jejich dřívějším životě a rodinných vztazích. U bývalých evangelíků navíc nechybí zmínka, že změnili víru. K zprávě o úmrtí Oldřicha staršího Bechyně z Lažan je připojeno vyprávění o jeho dřívějším vzestupu a neslavném konci.²⁵⁶ Zvláštní pozornost věnoval autor zesnulé bratrské šlechtičně Johance Švihovské z Rýzemberka. Pochvalně ji popsal jako paní dobrou a milující Boha a připsal její smrt zármutku nad tím, jak bylo v posledních letech špatně zacházeno s ní a jejími dětmi kvůli jejich náboženskému přesvědčení.²⁵⁷ V celém díle je i poměrně dost záznamů sňatků, narození a úmrtí v královských a knížecích rodinách, zvláště v rámci německé říše.

Dalším častým tématem záznamů z domácího prostředí je počasí, zvláště silné vichry, bouře a neobvyklé teplotní výkyvy, občas jsou doplněny zprávami o povodních, neúrodě a jiných pohromách, například epidemiích. Jan Jiří věnoval také velkou pozornost neobvyklým událostem ve svém okolí i ve vzdálenějších oblastech v českých zemích a v některých případech také za hranicemi.

Jan Jiří pochopitelně informoval také o politickém dění v zemi. V jeho spise jsou tak zachyceny některé epizody z rekatolizace Čech, například některá úřední nařízení, několik případů lidí uvězněných za šíření nepovolených vyznání a také dragonády v několika západočeských a jihočeských městech. Největší pozornost je pochopitelně věnována Klatovům, městu v nejtěsnějším sousedství Harantova bydliště. Jejich obrácení je proto převyprávěno nejpodrobněji a s uvedením několika konkrétních případů.

Jan Jiří Harant byl ovšem na rozdíl od jiných autorů lokálních kronikářských děl také velmi zaujatým pozorovatelem zahraničního dění. I v této počáteční fázi jsou jeho zprávy na toto téma dosti početné a svědčí o autorově přehledu o současných událostech v Evropě. Kromě již zmíněných sňatků a úmrtí v panovnických rodinách jsou to především bitvy, válečná tažení a s nimi související diplomatická jednání. Poměrně početné jsou také zmínky o

---

²⁵⁵ Eduard PETRŮ, Emil PRAŽÁK (edd.), *Mikuláš Dačický z Heslova, Prostopravda, Paměti*. Praha 1955.

²⁵⁶ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 11, 28.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 16.

zázracích a podivných událostech za hranicemi, zvláště k roku 1625.²⁵⁸ Dva záznamy pojednávají o náboženské perzekuci v rakouských zemích.²⁵⁹ Zcela výjimečné v rámci celého díla, a to jak tematikou, tak rozsahem, je vyprávění o zemětřesení, které roku 1627 postihlo neapolské království. Zabírá celou stranu textu, mnohem více než ostatní líčení událostí za hranicemi v tomto období. Autor k tomu uvedl i relace, z nichž informace získal a jméno autora zprávy, napsané původně italsky a pro pražské vydání přeložené do češtiny.²⁶⁰ Katastrofická událost patrně ve své době vzbudila v českém prostředí mimořádný zájem a zaujala také bystrého pozorovatele a zapisovatele, který ji proto ve svých záznamech podrobně převyprávěl.

Harantovy Paměti v těchto letech nemají ráz osobních vzpomínek. Občasné zprávy o autorově rodině jsou psány objektivním a neosobním způsobem, ačkoliv některé z nich jsou podrobnější než záznamy týkající se vzdálenějších příbuzných nebo známých. Pro sebe autor používá třetí osobu. Subjektivní ráz mají spíše některé poznámky o vývoji v českých zemích, ačkoliv se Jan Jiří Harant obvykle snažil vystupovat jako nezaujatý pozorovatel.

Po odchodu autora za hranice se Paměti mění nejprve po tématické, postupně i po obsahové stránce. Protože autor opustil české prostředí, jeho pozornost se přesouvá na dění nové bydliště a jeho spis tak přestává být českou lokální kronikou a stává se kronikou třicetileté války a exulantské komunity v Hofu. V některých obdobích dostávají více prostoru vlastní osudy autora a jeho rodiny. Není bez zajímavosti, že tato druhá a podstatně delší část díla je uvedena Harantovou zprávou o odchodu, v níž je poprvé užitá první osoba a u ní autor nadále zůstává. Zápis začíná stručným sdělením, že autor téhož roku odešel ze země, s manželkou, třemi syny, dvěma dcerami a děvečkou, protože nemohl přijmout náboženství „pod jednou“, k němuž jim císař poručil přestoupit. Příštího dne přijeli do Vohenstrausu v sulzbašském knížectví a najali si tam dům. Následuje krátká prosba k Pánu Bohu, aby je v jejich vyhnanství posílil. S trochou nadsázky by bylo možné tuto pasáž označit za úvod k Harantově exulantské kronice. Byl by to ovšem úvod velmi stručný a prostý, zcela v souladu s autorovou zřejmou skromností a neokázalostí.

Zprávy z českých zemích sice v Pamětech po roce 1628 nemizejí úplně, jejich počet se však oproti počátečním letům značně snížil. Rozdíl mezi oběma obdobími je okamžitě patrný. Ještě k počátku roku 1628 zaznamenal Jan Jiří nepříznivé počasí v Čechách, vichřice a jarní povodeň v Praze, nadále jsou však jeho zprávy o Čechách kusé a obvykle se omezují na

²⁵⁸ Jen část je jich zahrnuta do Menčíkovy edice, úplnější je vydání Z. TICHÉ, *Kroniky válečných dob*, s. 5.

²⁵⁹ F. MENČÍK (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta*, s. 12, 24.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 31. Relaci napsal Ital J. Poardi, byla přeložena nejprve do němčiny a z německé verze teprve do češtiny.

občasná úmrtí, případně svatby některých šlechticů. Obsáhlejší jsou pouze dvě zprávy o vizionářích v českém prostředí. První z nich pojednává o Kristýně Poniatowské a jejím poselství pro Albrechta z Valdštejna a je uveden mezi dalšími zápisy o soudobých prorocích a vizionářích. Druhá z nich, vyprávění o viděních děvečky z Chodska v roce 1629, je ještě podrobnější a svým charakterem navazuje na Harantovy dřívější lokálně historické dílo. S největší pravděpodobností je převzato z místního zdroje. V následujících letech Jan Jiří o dění v českých zemích zcela mlčí s výjimkou záznamů narození a úmrtí vlastních vnoučat, a to až do švédského vpádu v roce 1639. Od tohoto data jsou v Pamětech popisována všechna švédská tažení do českých zemí až do posledního roku třicetileté války. Jan Jiří měl o nich ostatně informace nejen z tisku, ale také od svého syna Kryštofa Viléma, který se válečných operací v Čechách účastnil nejprve na straně Švédů, později v řadách císařských vojsk. Z roku 1648 pochází ještě zápis o neúrodě a nouzi v Čechách a také o morové epidemii, jíž padl za obět i jeden z Harantových vnuků.

Hlavním tématem Pamětí se tak stávají události třicetileté války, doplňované dalšími novinkami v rámci evropských zemí a občasnými poznámkami o životě v Hofu. Válečná tažení a bitvy jsou často líčeny velmi podrobně, obsáhlé jsou i popisy některých jednání, zejména říšských sněmů a jednání o míru ve vestfálských městech. Zprávy jsou občas doplňovány opisy dokumentů, které byly patrně otištěné v německých tiscích a autor je ve svém díle přeložil do češtiny. Ostatní novinky jsou nejrůznějšího druhu a zaměření. Časté jsou vojenské a politické události, které bezprostředně nesouvisí s třicetiletou válkou, jako válka v Itálii o mantovské území, obléhání a dobytí La Rochelle, válka v Itálii mezi papežem a jeho příbuzenstvem z rodu Barbarini s mantovskými knížaty v roce 1644, ale také volba nového papeže. Ke tématům zpráv nepolitického charakteru patří další zemětřesení v jižní Itálii, popsané však mnohem stručněji než to předchodí, a zejména četné zvláštní a zázračné události, úkazy na obloze a projevy lidového vizionářství. Nejvíce je jich okolo roku 1630, krátce před vypuknutím švédské války, postupně jich však ubývá a v posledním desetiletí Pamětí se již vyskytují jen málokdy.

Jan Jiří Harant nadále v líčení událostí zachovává objektivní a neosobní styl psaní. Narušuje ho jen občasnými krátkými poznámkami, v nichž se odráží jeho vlastní postoje. Celkem věcně jsou tak podány i veškeré události, které se úzce dotýkají osudu českých exulantů včetně závěrů vestfálského míru. Jan Jiří pouze v posledních letech dvakrát projevuje své přání, aby byl už mezi křesťanskými zeměmi uzavřen mír. V zprávě o uzavření vestfálského míru, doplněné výčtem mírových podmínek, se však neodráží žádné osobní stanovisko, ani radost, že bylo konečně dosaženo „pokoje“ ani zklamání z toho, že v českých

zemích již nemělo dojít k žádným změnám ohledně náboženství a čeští vystěhovalci tak nadále museli setrvat za hranicemi.

Pozornost, kterou věnoval Jan Jiří v dřívějších letech domácímu prostředí a událostem v sousedství, se částečně přesouvá na život v Hofu a jeho blízkém okolí a na skupinu českých exulantů ve městě. Hned po zprávě o vlastním příjezdu do Vohenstrausu vyjmenoval ty, kteří přijeli do téhož města krátce po něm a spolu s ním pak přesídlili do Hofu. A tak jako dříve informoval o úmrtí, narození a sňatcích českých a zejména západočeských šlechticů, podává nyní tyto informace o svých krajanech i o některých známých z řad domácích usedlíků. Při zmínkách o společenských událostech, jichž se v účastnil v novém bydlišti často podává výčet přítomných. Se zprávami o úmrtí obyvatel v Hofu souvisí záznamy o onemocněních jednotlivců i epidemiích, které čas od času postihly kraj a nevyhnuly se ani rodině Jana Jiřího. Autor se v líčení událostí ve městě nesoustřeďuje výlučně na české emigranty, přestože jim věnuje nejvíce pozornosti. Z jeho záznamů se dá vyvodit, že Češi ve městě netvořili zcela uzavřenou komunitu. Sám autor ostatně navázal s některými místními usedlíky vztahy ještě před sňatkem se Sabinou z Waldenfelsu.

Podrobné a souvislejší záznamy místních událostí se v Pamětech objevují v neklidných časech v Hofu a okolí po vypuknutí švédské války, zvláště v letech 1633 a 1634. Harantovy záznamy informují o tom, jak se před Hofem doslova střídaly vojenské oddíly, o požadavcích vojáků a jejich chování k obyvatelstvu i o občasných bitkách mezi nepřátelskými oddíly. Popisovány jsou neustálé obavy z plenění, násobené ještě poplašnými zprávami, někdy mylnými. Velmi barvitě, dramaticky a realisticky jsou pak vylíčena drancování města, řádění vojáků a způsobené škody. Následují občasně zprávy o dalším utrpení vystěhovalých Čechů i jiných obyvatel Hofu a také o plenění okolních osad a osudech jejich obyvatel. V dalších letech, když bylo v markrabství již bezpečněji, se objevují jen ojedinělé poznámky o dalších příjezdech a odjezdech vojsk a někdy o odchodech ojedinělých Čechů či Němců, přičemž většina obyvatel zůstávala doma. Obvykle již nedocházelo k závažným incidentům srovnatelným s pohromami let 1633 a 34, k roku 1640 však autor podrobně vypráví o přepadení pohřebního průvodu. Mrtvá, paní Machvicová z Cebic, měla být totiž převezena do rodinného sídla na venkově, po cestě však byli účastníci, mezi nimi i Jan Jiří, překvapeni vojáky. Většina lidí stihla utéci, zbylí byli oloupeni a vojáci jim pobrali koně. Otevřeli i rakev, ale tělo nechali být. Neublížili ani vdovci, který odmítl nebožku opustit. Vojáci se prý podle vlastních slov o pohřbu dozvěděli čirou náhodou.²⁶¹

---

²⁶¹ Tamtéž, s. 128 – 129.

Vlastní Harantovy vzpomínky se omezují převážně na jeho rodinný život. Zaznamenává podrobně poslední chvíle svých blízkých, dále námluvy a svatbu dcery Alžběty Marjany a v průběhu let sleduje životní dráhu nejmladšího syna z prvního manželství Kryštofa Viléma. Pohnuté jsou Harantovy vzpomínky na nemoc a smrt manželky Lidmily, malé vnučky Anny Alžběty a nakonec i druhé manželky Sabiny a rovněž zprávy o smrti jeho synů Jana Ratolda a Adama Rudolfa, o jejichž posledních chvílích byl Jan Jiří alespoň podrobně informován svědky. Vyprávění jsou doplněna vzpomínkami na zesnulé. Jsou psána spíše zdrženlivě, bez zbytečné sentimentality, ačkoliv je v nich patrná láska, smutek, ale především smíření a naděje, že zesnulí dosáhnou věčné blaženosti. Vedle těchto vzpomínek se Harantovo vyprávění pamětem v dnešním slova smyslu blíží nejvíc v záznamech útěku z Hofu v letech 1633 a 1634. Autor popisuje své putování z jednoho útočiště do druhého, přepadení po cestách, požár Lichtemberku, při němž málem přišel o život s celou rodinou, a následující bloudění z místa na místo. Harantovo vyprávění zde ovšem netvoří souvislý celek, narušují ho současné zápisy o bitvách a přesunech vojsk i o jiných událostech, bezprostředně nesouvisejících s děním v kraji. Je to dáno autorovou snahou o záznam všech událostí v chronologickém sledu společně se skutečností, že nesnáze a časté přesuny uprchlíků se střídaly s obdobími delších a poklidnějších pobytů na dočasně bezpečných místech. Tato relativně poklidná období vyplňují zprávy o tom, co se mezitím dělo jinde.

Závěr

Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdržic, nejmladší syn Jiřího Haranta z Polžic a na Klenové, náležel k drobným vlastníkům půdy a příslušníkům rytířského stavu v okolí Klatov. Vzdělání se mu pravděpodobně dostalo v klatovské městské partikulární škole. Po dosažení dospělosti se usídlil na tvrzi v Habarticích, nedaleko od svého rodiště Klenové, a oženil se rovněž se šlechticnou ze sousedství. S největší pravděpodobností by byl prožil celý život ve svém rodném kraji, kdyby do jeho života nezasáhlo stavovské povstání, bělohorská porážka a následná rekatolizace. Jakožto přesvědčený protestant, pravděpodobně vychovávaný odmala v ve víře podobojí, se přihlásil k odbojným stavům a uznal volbu Fridricha Falckého českým králem. Následkem toho byl po Bílé hoře potrestán konfiskací části majetku. Nadále však setrval ve svém bydlišti až do roku 1628. Jako jeden z mála evangelických šlechticů ve svém okolí se odmítl vzdát se svého vyznání a raději odešel s rodinou ze země. Doma zůstal jeho nejstarší, dospělý syn a jedna provdaná dcera. S nimi udržoval Jan Jiří v dalších letech přinejmenším písemné styky.

Podobně jako exulanti z jiných českých krajů se Jan Jiří s několika dalšími lidmi ze sousedství vydal do nejbližší položené evangelické oblasti. Pro obyvatele jihozápadních Čech to bylo hornofalcké léno Augusta ze Sulzbachu s městem Vohenstraus. Na tomto území však tehdy rovněž probíhala rekatolizace, a proto se exulanti po krátkém pobytu přestěhovali do Hofu ve Fojtlandu, součásti markrabství Kulmbach-Bayreuth. Zde vznikla exilová komunita, v porovnání s jinými na německém území, jmenovitě v sousedním Sasku, malá a neznámá, čítající pouze několik desítek osob. Čeští vystěhovalci žili ovšem i na jiných místech na území markrabství, například v markrabském sídelním městě Kulmbachu.

Jako v jiných střediscích udržovali exulanti v Hofu mezi sebou blízké styky a sňatky uzavírali v rámci své komunity, ale zároveň navazovali vztahy s tamější šlechtou a předními měšťany. Sám Jan Jiří a jeho dcera se sňatky spojili s urozenými rody z okolí. Česká komunita nepřetrvala zřejmě déle než dvě generace, postupně se zčásti rozpadla, zčásti rozptýlila mezi domácí obyvatelstvo. Harantova rodina v Hofu nezůstala. Jan Jiří Harant z Hofu ke konci života odešel do Kulmbachu, kam se krátce předtím provdala jeho dcera. Tam Jan Jiří s největší pravděpodobností zemřel a je pochován v některém místním kostele. Z jeho dětí se tři přestěhovaly s ním, dva starší synové zemřeli již dříve ve vojenské službě a Kryštof Vilém vstoupil do císařských služeb a nakonec se vrátil do Čech.

Ještě doma na Habarticích, několik let po Bílé hoře, si začal Jan Jiří zaznamenávat zprávy z okolí i ze zahraničí. V této činnosti pokračoval po více než dvacet let a zanechal tak

po sobě kronikářské dílo nazvané Paměti Jana Jiřího Haranta. Zajímal se o zprávy politické a vojenské a o jiné významné události, o nejrůznější novinky v sousedství, především narození, úmrtí a sňatky mezi příbuzenstvem a známými, o počasí a živelné pohromy. Značnou pozornost věnoval podivným jevům a zázrakům, v nichž bylo možné spatřovat znamení Boží vůle a budoucích událostí a sbíral zprávy o soudobých prorocích a vizionářích. Paměti jsou rovněž Harantovou rodinnou kronikou a částečně, zejména v některých letech, i jeho vlastním životopisem. Od většiny popisovaných událostí se snažil zachovávat odstup a své vlastní názory projevoval pouze na některých místech.

Jan Jiří Harant bezpochyby patří k těm osobnostem, které by po smrti brzy upadly v zapomnění, nebýt toho, že po sobě samy zanechaly nějaké svědectví. Jeho vlastní život před tím, než začal psát své Paměti, bylo možno rekonstruovat pouze přibližně, z větší části z pramenů vztahujících se k rodinným a majetkovým poměrům Harantů či dokonce pouze na základě obecných informací o prostředí, v němž se pohyboval. Paměti tak zůstávají základním, daleko nejobsažnějším pramenem k životní dráze jejich autora.

Pro historika je tento spis cenný přinejmenším ve třech základních rovinách. Jednak jsou ve své počáteční fázi obsažným zdrojem informací k dějinám západních Čech v pobělohorské době. Dále mohou Harantovy Paměti posloužit jako pramen k poznávání soudobých zvyklostí a mentality v prostředí českých nižších šlechticů a exilových komunitách. Vedle toho poskytují množství informací o malé a téměř neznámé skupině českých exulantů z jihozápadních Čech ve Fojtlandu, především ve městě Hofu. Jan Jiří Harant nebyl sice jedinou literárně činnou osobou mezi Čechy v tomto kraji, pouze o něm je však známo, že sepsal kronikářské dílo. Díky svému zřejmému smyslu pro přesnost a úplnost informací opakovaně uvádí mnohá jména svých krajanů, nejčastěji ve výčtu hostů shromážděných na křtinách a pohřbech. Podle toho si lze utvořit alespoň přibližnou představu o velikosti a složení této komunity.

V této práci byly Paměti využity převážně v poslední jmenované rovině, tedy jako pramen k českému exilu do Hofu. Na základě rozboru jejich obsahu, hlavních témat a autorova způsobu psaní bylo rovněž možné alespoň stručně nastínit duševní svět Jana Jiřího Haranta, především jeho přehled o soudobém dění a způsob jeho reflexe zaznamenaných událostí. Díky Pamětem tak mohl být Jan Jiří Harant v této biografii představen nejen jako český evangelický rytíř z poloviny sedmnáctého století a jeden z exulantů pobělohorské doby, ale také jako osobnost, nezbytně utvářená a ovlivňovaná svým prostředím, dobovou mentalitou a zvyklostmi, ale zároveň také individuální, samostatně uvažující a s vlastními názory.

Seznam použité literatury

a) Nevydané prameny

Státní ústřední archiv Praha, fond Desky zemské větší:
Závěť Jiřího Haranta z Polžic a Klenové, DZV 22 H 4.
Dědická smlouva mezi syny Jiřího Haranta, DZV 68.
Porovnání mezi syny Jiřího Haranta z Klenové o rozdělení majetku, DZV 138.
Prodejní smlouva mezi klatovskou obcí a Přibíkem Jeníškem z Újezda, DZV 301.
Prodejní smlouva mezi Jiřím Fridrichem Harantem z Polžic a Bezdrůžic a Přibíkem Jeníškem z Újezda, DZV 301.

Státní ústřední archiv Praha, fond Stará manipulace:
Dopis Jana Jiřího Haranta českému místodržitelství z r. 1622, SM/H 120/17, č. 1, 2, 4, 6.

b) Vydané prameny

HRDLIČKA, Josef (ed.), *Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova*, České Budějovice 2003
MENČÍK, Ferdinand (ed.), *Paměti Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdrůžic*, Praha 1897.
OEHM, Vincenc, (ed), *Protokol reformační komise, konané roku 1628 v krajích Bechyňském, Prácheňském a Plzeňském*, Věstník Královské české společnosti nauk 28, 1897.
PETRŮ, Eduard, PRAŽÁK, Emil (edd.), *Mikuláš Dačický z Heslova*, Prostopravda, Paměti. Praha 1955.
TICHÁ, Zdeňka (ed.), *Kroniky válečných dob*, Praha 1975.

c) Literatura

BĚLOHLÁVEK, Miloslav a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl 4, Západní Čechy*, Praha 1985.
BÍLEK, Tomáš, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, Praha 1883
BÍLEK, Tomáš, *Reformace katolická neboli Obnovení náboženství katolického v království českém po bitvě bělohorské*, Praha 1882.
BOBKOVÁ, Lenka, *Pobělohorský exil v Sasku a možnosti jeho dalšího výzkumu*, in: Michaela HRUBÁ (ed.), *Víra, nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku*, Ústí nad Labem 2001, s. 72-106.
BŮŽEK, Václav, *Domácnosti nižší šlechty v předbělohorských Čechách*, in: Lenka BOBKOVÁ (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.-18. století*, Ústí nad Labem 1992, s. 44-62
ČÁŇOVÁ, Eliška, *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620 – 1671)*, Sborník archivních prací 35, 1985, s. 486-557.
ČAPEK, Jan Blahoslav, *K problematice osobnosti Kryštofa Haranta z Polžic a Bezdrůžic*, in: *Náboženská revue církve československé* 29, 1958, č. 3, s. 125-134.
EBERT, Friedrich, HERMANN, Axel, *Kleine Geschichte der Stadt Hof*, Hof 1988.
HERZIG, Arno, *Der Zwang zum wahren Glauben. Rekatholisierung vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Göttingen 2000.
HOLÝ, Martin, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, Folia Historica Bohemica 21, 2005, s. 111 – 210.
HREJSA, Ferdinand, *Čeští exulanti od 16. století zvláště na Žitavsku*, in: Antonín FRINTA, HUGO ROKYTA (ed.), *Žitavsko v českých dějinách*, Praha 1947, s. 100 – 170.

- JIREČEK, Josef, *Literatura exulantův českých*, Časopis musea království českého 48, 1874, s. 190-235.
- KOLDINSKÁ, Marie, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic. Cesta intelektuála k popravišti*, Praha 2004.
- KOLLMANN, Hynek, *Jednání kardinála Harracha s dvorem císařským roku 1626-27 v příčině náboženství*, Český časopis historický 4, 1898, s. 389-410.
- KÓNYA, Peter, *Čeští exulanti v Prešově v prvej polovině 17. storočia*, in: Michaela HRUBÁ (ed.), *Víra, nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku*, Ústí nad Labem 2001, s. 117-133.
- KRÁSL, František, *Arnošt, hrabě Harrach, kardinál svaté církve římské a kníže arcibiskup pražský. Historicko – kritické vypsání náboženských poměrů v Čechách od roku 1623 do roku 1667*, Praha 1886.
- KUMPERA, Jan, *Jan Amos Komenský, poutník na rozhraní věků*, Ostrava 1992.
- LOESCHE, Georg, *Die böhmischen Exulanten in Sachsen*, Jahrbuch der Gesellschaft für die Geschichte des protestantismus in ehemaligen Österreich 42 – 44, Wien, Leipzig 1923.
- NADWORNICEK, Franziska, *Pfalz – Neuburg*, in: Anton SCHINDLING, Walter ZIEGLER (ed.), *Die Territorien des Reichs im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500 – 1650, sv. 1: Der Südosten*, Münster 1992.
- MENČÍK, Ferdinand, *Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdržic*, Časopis Českého muzea 61, 1887, s. 488 – 495.
- ODLOŽILÍK, Otakar, *Povstalec a emigrant*, Londýn 1944.
- OPOČENSKÝ, Hanuš, *Protireformace v Čechách po Bílé Hoře*, Praha 1921.
- PEŠEK, Jiří, *Univerzitní správa městských latinských škol v Čechách a na Moravě na přelomu 16. a 17. století*, AUC – HUCP 30/2, 1990.
- POLIŠENSKÝ, Josef, *Komenský, muž labyrintů a naděje*, Praha 1996.
- RACEK, Jan, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic a jeho doba 2: Život*, Brno 1972.
- RUDERSDORF, Manfred *Brandenburg – Ansbach und Brandenburg – Kulmbach/ Bayreuth*, in: Anton SCHINDLING, Walter ZIEGLER (ed.), *Die Territorien des Reichs im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Land und Konfession 1500 – 1650, sv. 1: Der Südosten*, Münster 1992, s. 27-28.
- RUHLAND, Volker, *Böhmische Exulanten in Kursachsen und der Dreissigjährige Krieg*, Dresdner Hefte 48, 1996.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze království českého, díl 9: Domažlicko a Klatovsko*, Praha 1996.
- SCHEBEK, Edmund, *Aus dem Leben des böhmischen Freiherrn Christoph Harant von Polsitz und Weseritz*, in: Mithrilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 12, Praha 1874, s. 273-286.
- SPINDLER, Max, KRAUS, Andreas, *Handbuch der bayerischen Geschichte, Dritter Band 3: Geschichte der Oberpfalz und des bayerischen Reichskreises bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, München 1995, *Dritter Band 1: Geschichte Frankens bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, München 1997.
- ŠINDELÁŘ, Bedřich, *Vestfálský mír a česká otázka*, Praha 1968.
- TEPLÝ, František, *Čeští exulanti v Hofu (Příspěvek rodopisný)*, Časopis rodopisné společnosti československé v Praze, č. 2, 1930, s. 15-18.
- URBÁNEK, Vladimír, *Patriotismus pobělohorského exilu*, Historické listy 4, 1995, s. 5-8.
- VACEK, Jindřich, *Skladba šlechtické společnosti plzeňského kraje, díl 1-2: doba předbělohorská*, *Minulostí západočeského kraje* 19, 1983, s. 89-110, 20, 1984, s. 83-95.
- VACEK, Jindřich, *Skladba šlechtické společnosti plzeňského kraj v první polovině 17. století. Doba pobělohorská*, *Minulostí západočeského kraje* 21, 1985, s. 135-155.

VANČURA, Jindřich, Dějiny někdejšího královského města Klatov 1,2, Klatovy 1927 – 1936.

VOLF, Josef, *Čeští exulanti ve Freiberce v letech 1620 - 1640*, Věstník Královské české společnosti nauk 1911, Praha 1912.

WINTER, Eduard, *Die tschechische und slovakische Emigration in Deutschland im 17. und 18. Jahrhundert. Beiträge zur Geschichte der hussitischen Tradition*, Berlin 1955.

Obsah

Úvod	2
1. Český šlechtic Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic	
<i>a) Rodinné zázemí Jana Jiřího Haranta .....</i>	<i>4</i>
<i>b) Jan Jiří Harant z Polžic a Bezdružic před emigrací .....</i>	<i>10</i>
<i>c) Rekatolizace Čech v letech 1624 -1628.....</i>	<i>18</i>
2. Jan Jiří Harant a pobělohorský exil	
<i>a) O českém vystěhovalectví po Bílé hoře obecně .....</i>	<i>25</i>
<i>b) Jan Jiří Harant na cestě do exilu.....</i>	<i>31</i>
<i>c) Další osudy Jana Jiřího a jeho rodiny v exilu.....</i>	<i>34</i>
<i>d) Čeští emigranti v Hofu .....</i>	<i>39</i>
3. Paměti Jana Jiřího Haranta	46
Závěr.....	53
Seznam použité literatury	55